

PLAN FOR LESEOPPLÆRINGEN I GRUNNSKOLEN

INNHold

FORORD	4
INNLEDNING	5
KORT OM LESING	6
SKOLE – HJEMSAMARBEID	7
KARTLEGGING	7
1. ÅRSTRINN	9
2. ÅRSTRINN	11
3. ÅRSTRINN	13
4. ÅRSTRINN	15
MÅL OG TILTAK FOR 5.–7. ÅRSTRINN.....	18
5. ÅRSTRINN	19
6. ÅRSTRINN	22
7. ÅRSTRINN	25
LESING PÅ UNGDOMSTRINNET	28
8. ÅRSTRINN	29
9. ÅRSTRINN	30
10. ÅRSTRINN.....	31
KARTLEGGINGSVERKTØY OG PRØVER FOR 8.–10. TRINN	31
VEDLEGG	
UTDYPENDE TEORIFORANKRING FOR LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I GRAN KOMMUNE.....	32
LESING – HVA BESTÅR LESING AV?.....	32
AVKODING OG FORSTÅELSE	32
AVKODING	32
LESEFORSTÅELSE	35
LESEFLYT	38
GODE LESELÆRERE.....	39
KNYTTNEVEPRØVEN	40
LESEHUSKELISTE.....	41
HVILKEN LÆRINGSSTRATEGI?	42
BISONOVERBLIKK.....	43
VØL-SKJEMA	44
NØKKEWORD	46
TANKEKART	47

BEGREPSKART/STYRKENOTAT	48
SAM-SKJEMA/VENNDIAGRAM	49
LÆRESAMTALE	51
SAMMENDRAG	52
TO-KOLONNE NOTAT	53
VEILEDET LESING	54
REPETERT LESING	55
LESESIRKEL	56
HENVISNINGER I PLANEN	57
LITTERATUR	57
MATERIELL.....	57
FORSLAG: ÅRSPLAN FOR KARTLEGGING	58

FORORD

Gran kommune vedtok i 2009 en felles kvalitetsplan for alle sine skoler, der lesing er en av satsningsområdene. Periodemål for 2010–2013 sier at det satses spesielt på grunnleggende leseferdighet, og at kommunen skal ha et felles system og verktøy for å kvalitetssikre leseopplæringen i hele grunnskolen. På bakgrunn av dette er det nå blitt utarbeidet en ny leseopplæringsplan i kommunen. Planen presenterer Gran kommunes pedagogiske grunnsyn på hva lesing er og hvilke mål og metoder vi ønsker å ha fokus på i opplæringen på alle klassetrinn. Den er utarbeidet med tanke på å gi en naturlig progresjon og en tydelig sammenheng i elevenes utviklingsforløp innen leseopplæringen. Vi ønsker med andre ord å skape og synliggjøre en pedagogisk sammenheng av opplæringen gjennom hele skoleløpet. Lesing er en grunnleggende ferdighet og er derfor en del av alle fag i skolen. Dette innebærer at alle skolens lærere er leselærere og har et felles ansvar for opplæringen.

Planen inneholder også føringer for et godt skole – hjemsamarbeid samt oversiktlige og systematiske kartleggingsrutiner. I tillegg er det utarbeidet et eget hefte *Beskrivelser av ulike kartleggingsverktøy*. Dette heftet ligger sammen med leseopplæringsplanen på fellesområdet på itslearning samt på kommunens hjemmeside.

Hovedmålet for leseopplæringsplanen er å kvalitetssikre leseopplæringen i Gran kommune, i tråd med de målene som læreplanen setter.

Gran, 18.08.11
Grunnskoleleder

INNLEDNING

Lesing er en kulturell virksomhet, en måte å være menneske på. I denne virksomheten går vi inn i ulike tekster for å få opplevelser, lære oss noe eller skaffe oss informasjon. Alle kan vi øves i å bli mer aktive som lesere. Ved å tolke og reflektere over innhold bidrar vi selv til å skape mening i det vi leser. Som lærere i en lærende organisasjon er det vår plikt å sørge for å ha god innsikt i alle de faktorene som spiller inn og som påvirker elevene i denne prosessen. Klassemiljø, elevsyn, lærerens holdninger til læring og utvikling, og hvilke arbeidsmetoder som vektlegges i undervisningen, påvirker læringen. For å forstå hva elevene har å kjempe med når de skal lære seg til å bli funksjonelle lesere, må hele dette bildet være klart for læreren. Det totale bildet er mer enn kodekneking (se lesesola til Jørgen Frost på neste side).

Å lære elever lesekunsten er en av skolens viktigste oppgaver, kanskje den aller viktigste. Lesing er for mange en naturlig aktivitet som utføres lett og uanstrengt, med god forståelse, opplevelse og læring når det er aktuelt. Når dette fungerer, tenker man ikke igjennom hvor sammensatt og komplekst lesing egentlig er.

Leseopplæring i skolen, på et forebyggende, etablerende, videreførende og noen ganger et reparerende nivå, krever kunnskap. Ikke bare om hvilke deler som inngår i lesing, men også hvordan disse delene er integrert i hverandre og utvikles over tid.

I en plan for god leseopplæring og i skolens daglige praksis vil også språklig arbeid som skaper nødvendige forutsetninger for lesing, samt leseglede og motivasjon, også måtte inngå som sentrale områder.

Vi håper og tror at kommunens leseopplæringsplan kan være til støtte og hjelp i dette arbeidet, og dermed også sikre kvaliteten på kommunens samlede leseopplæring.

Gran kommunes kriterier for kvalitetssikring av leseopplæringen:

- Sikre språkstimulerende aktiviteter på alle trinn.
- Sikre at grunnleggende prinsipper i leseopplæringen følges.
- Sette fokus på foreldrerollen i leseopplæringen.
- Sikre kartlegging av leseferdigheter.
- Sikre tilpasset opplæring for den enkelte elev.

KORT OM LESING

Å kunne lese er utrolig viktig for alle menneskers mentale og kunnskapsmessige utvikling, og ikke minst for en god selvfølelse, sier Vigdis Refsahl ved Bretvedt kompetansesenter.

Lesingens to hovedmoment er, ifølge Jørgen Frost, **å avkode** og **å forstå**. For å synliggjøre sammenhengen mellom disse momentene framstiller han lesing som en formel:

avkoding x forståelse

Hensikten med å framstille lesing på denne måten er å peke på at mekanisk avkoding ikke gir noen forståelse for innholdet av teksten man leser. Det må være grader av forståelse til stede for at lesingen skal gi mening, opplevelse og innsikt. Multiplikasjonen understreker at hvis den ene av faktorene er svak, blir resultatet også svakt. Per i dag finnes det ikke noen universelle retningslinjer for lesehastighet målt i ord per minutt (jf. Lesesenteret i Stavanger og Vigdis Refsahl).

Det er utarbeidet en rekke lesemodeller som viser hvilke ferdigheter og kunnskaper barna må utvikle for å bli gode lesere. Vi har valgt å vise en interaktiv lesemodell som har som utgangspunkt at leseferdigheten er et resultat av en komplisert læringsprosess. Modellen er hentet fra Jørgen Frosts bok *Prinsipper for god leseopplæring*.

Modellen gir en god oversikt over sammenhengen og samspillet som foregår mellom de ulike områdene under lesing. Den tekniske siden, avkodingen, vektlegges i begynneropplæringen. Elevene lærer bokstavene, knytter disse til språklyder og trekker lydene sammen til ord. Men modellen gir også et bilde av at et ensidig fokus på detaljene i skriftspråket antagelig ikke vil skape dyktige lesere. Elevene må i tillegg tilegne seg en rekke kulturelle, språklige og intellektuelle kunnskaper og ferdigheter før de oppnår en funksjonell leseferdighet. Å tilegne seg kunnskap om

ulike lesestrategier vil blant annet hjelpe elevene til å finne gode arbeidsmetoder ut fra egen ferdighet og kunnskap.

Alt det som gjør at elevene kan gå videre og utvikle seg som lesere, må det jobbes grundig og systematisk med. Elevene trenger hjelp til å bevege seg inn i tekstene, gå fra utsiden til dypet, og sammenligne større helheter av teksten. De skal kunne granske teksten og gi en tolkning av den. For å mestre dette må de ha ervervet seg gode lesestrategier. Dette er det vi som kunnskapsformidlere som skal sørge for.

Lesing og skriving er prosesser som følger hverandre parallelt. Barns tidlige skriving gir et bilde av den språklige kompetansen som ligger bak de skrevne ordene. Med dette menes i hvilken grad eleven behersker for eksempel lydering. Skriveutviklingen har i likhet med leseutviklingen ulike stadier. I opplæringen er det viktig at lesing og skriving ses på som en helhet, som grunnleggende ferdigheter som griper inn i hverandre.

SKOLE – HJEMSAMARBEID

Lesing og skriving er kulturskapt og miljøavhengige ferdigheter. Barna som skal lære å lese og skrive, må øve seg for å få best mulig resultat. Derfor er det viktig at vi får til et godt samarbeid mellom skolen og hjemmet.

Å være foreldre innebærer både rettigheter og plikter, jf. LK06 side 17 der det bl.a. står: *Foreldre har primæransvaret for oppfostringen av sine barn. Det kan ikke overlates til skolen, men bør utøves i samarbeid mellom skole og hjem. Skolen må i forståelse og samarbeid med hjemmene bistå i barnas utvikling – og den må trekke foreldrene med i utviklingen av miljøet rundt opplæringen [...]*

Å være foreldre i skolen gir ikke bare rettigheter, det medfører også en rekke oppgaver og plikter som griper inn i hverdagen. Barn og unge har ikke samme utgangspunkt for å takle skolesystemet og samfunnet, men hvis foreldre og skole samhandler godt, vil dette utgangspunktet kunne jevne seg ut slik at alle i større grad har like muligheter til å lykkes.

Et viktig punkt i så henseende er at alle foreldre involverer seg i, og støtter opp om, eget barns læring og skolehverdag. De fleste foreldre er ganske uvitende om den betydningen de faktisk har som veiledere og støttespillere i eget barns læring. De vil blant annet ha behov for informasjon, innspill og anerkjennelse for å takle den krevende foreldrerollen. Her har skolen en viktig oppgave i forhold til både veiledning og relasjonsbygging.

For mer utførlig teori om lesing, se vedlegg 1.

KARTLEGGING

For å kunne gi elevene tilpasset opplæring må vi skaffe oss kunnskap om elevenes kompetanse i lesing gjennom kartlegging. Jørgens Frosts modell (se forrige side) har vist seg nyttig også i arbeid med kartlegging og vurdering av leseutviklingen. Den gir god mulighet til å skille på elevenes sterke og svake sider på de ulike områdene. Andre kartleggingsverktøy som bl.a. IL-basis, Arbeidsprøven (Bretvedt), Arbeid med Ord og LUS er også en god hjelp i planleggingen og

tilretteleggingen av det videre undervisnings- og utviklingsforløpet (se heftet *Beskrivelse av ulike kartleggingsverktøy*).

Tilpasset opplæring kan bli en realitet først når lærerene har tilstrekkelig kunnskap om hva elevene kan. Det er viktig at skolene utfører systematisk kartlegging slik at elever på et tidlig stadium kan henvises videre til for eksempel PPT når avvikene er store. Skolene må ikke vente og se, tidlig innsats er viktig for å hjelpe elevene best mulig. De ulike kartleggingsverktøyene kan gi svar på ulike problemer. Derfor er det nødvendig at skolene har god oversikt over det materiellet som finnes.

Leseopplæringsplanen inneholder forslag til kartlegging på hvert trinn. Som vedlegg finnes også et forslag til årsplan for kartlegging (se vedlegg 19).

1. ÅRSTRINN

Hovedaktivitetsområde: Utforske tale og skriftspråk

Barn med god språkkompetanse ved skolestart har bedre forutsetninger når de skal uttrykke seg muntlig og når de skal lære å lese og skrive. Skolen skal utligne og kompensere for barns ulike språklige forutsetninger og bakgrunn. Elevene må ledes til å oppdage og bli oppmerksomme på at tale og skrift har en formside og en innholdsside. Formsidene kan deles opp i setninger, ord, bokstaver og lyder, mens innholdssiden kan deles opp i ulike typer budskap. I løpet av året skal elevene på 1. trinn møte tale og skriftspråk i så stor grad som mulig. Det betyr at samtaler, begrepsforklaringer, fortellinger, fellesopplevelser, høytlesing og tekstskaping må ha høy prioritet. Bruk av biblioteket er også et viktig virkemiddel.

Hovedmål:

- Utvikle språklig bevissthet
- Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse
- Utforske skriftspråket
- Utvikle læringsstrategier

❖ Utvikle språklig bevissthet	
Arbeidsmål: Analyse <ul style="list-style-type: none">• Kunne lytte ut lyder: først, inni og sist i ord• Kunne artikulering av språklydene i alfabetet• Forstå sammenhengen mellom språklyder og bokstaver• Kjenne leseretningen på norsk• Vite hva en setning, et ord og en stavelse er Morfemer: <ul style="list-style-type: none">• Grunnstammen i ord• Kunne gjenkjenne og produsere sammensatte ord Bokstavkunnskap: <ul style="list-style-type: none">• Form, symbol, lyd på store og små• Lære å skrive/lese både store og små• Trekke sammen lyder til ord Lære enkle rim og regler: <ul style="list-style-type: none">• Kunne finne ord som rimer og kunne rime på egen hånd• Kunne klappe rytme i rim og regler	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Bruke <i>Språkleker</i> daglig (Frost og Lønnegaard, 1996)• Trene på og lære rim og regler• Utforske språket, f.eks. stasjonsarbeid der det leses, skrives, snakkes og lekes med ord• Møte store og små bokstaver og skrift i klasserommet: navnelapper, plakater, skilt, beskjedtavle osv.• Arbeide med lekeskriving og etter hvert bokstaver• Daglig høytlesing og samtale om tekstens innhold• Høytlesing i samspill med en voksen:<ul style="list-style-type: none">- frivillig høytlesing i klassen/gruppen- korlesing ut fra nivå- repetert lesing• Utnytte naturlige situasjoner til språk- og erfaringsbasert begrepsstimulering daglig (begrepskart og tankekart)• Bruke pekefinger ved lesing

❖ Lære strategier og teknikker for å utvikle leseforståelse	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none"> • Vurdere hensikt og mål for lesingen <ul style="list-style-type: none"> - lære å lese • Lære om tekststrukturelle virkemidler <ul style="list-style-type: none"> - illustrasjoner og bilder • Lære om språklige virkemidler <ul style="list-style-type: none"> - enkle bildeuttrykk, snakkebobler - sjanger: kjønne til eventyr, rim, regler, fakta, gåter og vitser • Forberede tekstforståelse: <ul style="list-style-type: none"> - utvide ordforråd og begrepsforståelse - ikke-kontinuerlige tekster, f.eks. lese og tolke enkle diagram - muntlig tekstskaping • Oppsummere tekst <ul style="list-style-type: none"> - muntlig gjenfortelling, f.eks. "fortellerstol" - tankekart • Kunne bruke et situasjonsuavhengig språk 	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none"> • Veiledet lesing (se vedlegg 15) • Aktivere forkunnskaper • Trene på å snakke om kjente temaer i et situasjonsuavhengig språk • Utnytte naturlige situasjoner til språk- og begrepsstimulering daglig (begrepskart og tankekart) • Bruke pekefinger ved lesing • Kategorisere ord og begreper
❖ Utforske skriftspråket	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none"> • Skrive seg til lesing 	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none"> • Lekeskriving • Bokstavprogram • Skrive tekster felles • Skrive egne ord og tekster • Sekretærskrivning (låne skrivehånd) • Skrive på pc, f.eks. touch
❖ Utvikle læringsstrategier	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none"> • Lære tankekart • Lære begrepskart • Aktivere forkunnskaper • Gjenfortelling 	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none"> • Modellere tankekart og begrepskart • Læresamtale
Felles prinsipper: Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at det skal være leseopplæring i alle fag.	
Kartleggingsverktøy: LUS KTI TOSP (kartlegging av minoritetsspråklige) Nasjonal kartlegging av leseferdighet (Utdanningsdirektoratet)	

2. ÅRSTRINN

Hovedaktivitetsområde: Tale- og skriftspråk utvides med å skrive og lese enkle tekster.

I begynnelsen av 2. skoleår vil noen av elevene kunne lese, noen kunne skrive slik at andre forstår innholdet, og noen få vil fremdeles være fonologisk usikre. Dette må bety mer individuelle tilpasninger med målrettet arbeid i barnets nærmeste utviklingssone. Denne tilpasningen er avgjørende for at den enkelte skal oppleve mestring, utvikle selvtillit og få motivasjon. Samspill og kommunikasjon må gjennomsyre skoledagen slik at alle naturlige situasjoner brukes til samtaler, begrepsforklaringer, skriving og lesing på elevenes nivå. På 2. trinn må lesing og skriving i større grad enn tidligere bli en naturlig del av alle timer, uansett fag. Bruk av bibliotek er her et viktig element.

Hovedmål:

- Utvikle språklig bevissthet og lesetekniske ferdigheter
- Videreutvikle strategier og teknikker for å øke leseforståelse
- Utvikle skriftspråket
- Utvikle læringsstrategier

❖ Utvikle språklig bevissthet og lesetekniske ferdigheter	
Arbeidsmål: Bokstavkunnskap: <ul style="list-style-type: none">• Kunne koble bokstav til lyd og omvendt• Kunne bokstavkombinasjon – lyd (eks. <i>ng</i>)• Vite hva en vokal og hva en konsonant er• Kunne diftongene• Kunne stavelser og stavelsesdeling• Kunne morfemer• Ordbilder, lære noen ikke lydrette høyfrekvente ord (eks. <i>jeg, det</i> og <i>de</i>)• Tekstforståelse, vite hva tekst, setning og ord er• Kunne anvende lyderingsstrategien i møte med nye ord• Kunne lese tilpassede tekster	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Nødvendig repetisjon fra 1. trinn• Bruke lesetester for å finne den enkeltes mestringsnivå og problemer• Jobbe med språklig bevissthet, læreren bruker systematisk ulike strategier for avkoding, f.eks. lydering, stavelsesdeling, ordfamilier, silhuetter (lage "bilde" av ord ut fra hvordan bokstavene er plassert på linja)• Ha tilgjengelig et utvalg av (lese)bøker med ulik vanskegrad (knyttneveprøven, se vedlegg)• Sette av fast tid til høytlesing, helst daglig• Daglig leselekse (lese høyt for foresatte), nivåtilpasset• Begrepsutvikling (begrepskart og tankekart)• Jobbe med innholdsforståelse, førforståelse og hypoteser (VØL-skjema på tavle, se vedlegg)

❖ Videreutvikle strategier og teknikker for å øke leseforståelse	
<p>Arbeidsmål: Forberede tekstforståelse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ta i bruk elevenes forkunnskaper • Arbeide med begreper/ord i teksten • Lære om tekststrukturelle virkemidler, eks. illustrasjoner, bilder og overskrift • Lære språklige virkemidler <ul style="list-style-type: none"> - enkle bildeuttrykk og snakkebobler - sjanger: kjønne til eventyr, rim, regler, gåter, vitser, fakta, lister og plakater <p>Bearbeiding av tekst:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunne gjenfortelle en tekst (muntlig, tegne og skrive) • Kunne stille enkle spørsmål til en tekst • Finne svar på spørsmål i tekst (finne, tolke, reflektere) • Lage spørsmål til en tekst og svare på spørsmål • Kunne forstå/tolke det som leses • Kunne bruke et situasjonsuavhengig språk 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nødvendig repetisjon fra 1. trinn • Bruke lesetester for å finne den enkeltes mestringsnivå og problemer • Jobbe med språklig bevissthet, læreren bruker systematisk ulike strategier for avkoding. f.eks. lydering, stavellesdeling, ordfamilier, silhuetter osv. • Ha tilgjengelig et utvalg av (lese)bøker med ulik vanskegrad (knyttneveprøven) • Sette av fast tid til høytlesing, helst daglig • Daglig leselekse (lese høyt for foresatte), nivåtilpasset • Jobbe med erfaringsbasert begrepsutvikling (begrepskart og tankekart) • Bruke egenproduserte tekster, felles og individuelt • Stasjonsarbeid, f.eks. veiledet lesing • Samtale om språk og innhold • Jobbe med innholdsforståelse, førforståelse og hypoteser (VØL-skjema på tavle)
❖ Utvikle skriftspråket	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunne skrive enkle lydrette ord • Kunne skrive korte setninger • Utvikle skriveglede, kunne skrive små fortellinger • Kunne lage spørsmål til setninger 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lage egne bøker • Bruke skrijving knyttet til funksjon, f.eks. lister, beskjeder osv. • Skrive seg til lesing • Ulike øveoppgaver
❖ Utvikle læringsstrategier	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Videreutvikle tidligere innførte læringsstrategier som å aktivisere forkunnskaper, begrepskart, tankekart og gjenfortelling • Innføre VØL-skjema på tavle 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktiv modellering og bruk av læringsstrategier i alle fag
<p>Felles prinsipper: Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at det skal være leseopplæring i alle fag.</p>	
<p>Kartleggingsverktøy: LUS OL 64 og MiniSL 1 IL-basis TOSP (kartlegging av minoritetsspråklige) Nasjonal kartlegging av leseferdighet (Utdanningsdirektoratet)</p>	

3. ÅRSTRINN

Hovedaktivitetsområdet utvides med å utforske ord i lesing og skriving.

Elevene skal nå være ferdige med den grunnleggende begynneropplæringen og vil være klare for å nytte disse kunnskapene i eget tempo. Det er svært viktig at de elevene som fortsatt henger etter med hensyn til grunnopplæringen, identifiseres og får ekstra støtte og hjelp. Kravene til leseferdighet vil øke oppover i trinnene, og dette er kanskje den siste muligheten til å fange opp problemer mens god motivasjon fortsatt er til stede. Kravet til leseforståelse vil øke, og arbeid med strategier for økt leseforståelse må intensiveres. Nivåforskjellen mellom elevene blir tydeligere, og det blir nødvendig med fokus på tilpasset opplæring og individualisering.

Hovedmål:

- Utvikle flytende og automatisert lesing
- Øke leseerfaringen og gradvis kunne lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskap og informasjon
- Videreutvikle skrift og skriftspråk
- Utvikle bruk av læringsstrategier

❖ Utvikle flytende og automatisert lesing	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none">• Ha nådd målene for 2. trinn• Bli kjent med gode strategier for lesing av vanskelige ord• Kunne tilegne seg økt ordkunnskap for å utvikle mer helhetlig lesing• Automatisere høyfrekvente ord• Kunne lese tilpassede tekster• Kunne øke lesehastigheten uten at det går ut over sikkerhet og forståelse (lese nøye år)• Kunne lese på ulike måter: høytlesing, kor- og stillelesing	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Nødvendig repetisjon fra 2. trinn• Bruke lesetester for å finne den enkeltes mestningsnivå og eventuelle problemer• Sørge for at alt lesestoff, også leselekser, er tilpasset elevens lesenivå (90–95 % mestring), knyttneveprøven (se vedlegg 3)• Jobbe videre med språklig bevissthet om stavelser, vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser, morfemer, sammensatte ord, endelser• Fortsatt ha fokus på lydering og stavelseslesing som lesestrategi i møte med vanskelige ord• Bruke ulike lesemåter som høytlesing, felleslesing og stillelesing i ulike fag• Veiledet lesing (se vedlegg 15) og repetert lesing (se vedlegg 16)• Daglig høring av leselekse/høytlesning hjemme• Ulike leseprosjekter, f.eks. lesekvart, leselest, bokuker• Tiltak for de elevene som skårer nær eller under kritisk grense, f.eks. lesekurs

❖ Øke leseerfaringen og gradvis kunne lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskap og informasjon	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none"> • Øve seg i å lese fagtekster • Kunne gjenfortelle en tekst • Kunne stille enkle spørsmål til en tekst • Kunne finne svar på spørsmål i tekst • Kjenne til tekststrukturelle virkemidler som innholdsfortegnelse, overskrift og bilder • Kjenne til noen språklige virkemidler som kjennetegn i eventyr • Gradvis kunne lese bøker uten billedstøtte 	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none"> • Læresamtalen: fellesundervisning, modellering, dialog (lærer/elev, elev/elev) • Arbeid med førforståelse, hypoteser og oppsummering i alle fag (VØL-skjema) • Bruk av bibliotek • Korlesing – parlesing – repetert lesing – veiledet lesing • Lese fagtekster med veiledning • Daglig stillelesing på skolen i 10–20 minutter • Leseaksjoner og andre lesefremmende tiltak på skolen • Tiltak for de elevene som skårer nær eller under kritisk grense, f.eks. lesekurs
❖ Videreutvikle skrift og skriftspråk	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none"> • Få økt skriveglede og skriveferdighet • Utvikle sammenhengende skrift i egen takt • Begynne å skrive en enkel tekst med struktur (begynnelse, handling og avslutning) • Innføre fokus på rettskrivingsregler 	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none"> • Skrive tekster, egne bøker og fellesbøker • Systematisk arbeid med ord og begrepsforståelse • Skrive enkle bokanmeldelser • Bruke pc som skriveredskap og egnede pc-program til øvelse
❖ Utvikle bruk av læringsstrategier	
Arbeidsmål: Læringsstrategier <ul style="list-style-type: none"> • Aktivisere forkunnskaper, tankekart og begrepskart • Bruke VØL-skjema på tavle (se vedlegg 7) 	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none"> • Aktivere forkunnskaper hos eleven og modellere førlesing • Bruke begreps- og tankekart • Oppmuntre til idemyldring og ordassosiasjoner
Felles prinsipper: Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at det skal være leseopplæring i alle fag.	
Kartleggingsverktøy: LUS Lesetestene fra "Arbeid med ord" Carlsten OL 120 MiniSL 2 TOSP (kartlegging av minoritetspråklige) Nasjonal kartlegging av leseferdighet (Utdanningsdirektoratet)	

4. ÅRSTRINN

Hovedaktivitetsområdet utvides med å utforske ord i lesing og skriving.

Elevene skal nå være ferdige med den grunnleggende begynneropplæringen og vil være klare for å nytte disse kunnskapene i eget tempo. Det er svært viktig at de elevene som fortsatt henger etter med hensyn til grunnopplæringen identifiseres og får ekstra støtte og hjelp. Kravet til leseforståelse vil øke, og arbeid med strategier for økt leseforståelse må derfor intensiveres. Nivåforskjellen mellom elevene blir tydeligere, og det blir nødvendig med fokus på tilpasset opplæring og individualisering.

Hovedmål:

- Videreutvikle flytende og automatisert lesing
- Øke leseerfaringen, kunne beherske å lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskap og informasjon
- Videreutvikle skrift og skriftspråk
- Videreutvikle bruk av læringsstrategier

❖ Videreutvikle flytende og automatisert lesing	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none">• Ha nådd målene for foregående årstrinn• Ha automatisert gode strategier for lesing av vanskelige ord• Kunne tilegne seg økt ordkunnskap for å utvikle en mer funksjonell lesing• Kunne lese tilpassede tekster flytende• Kunne øke lesehastigheten uten at det går ut over sikkerhet og forståelse• Kunne lese stille, gradvis uten lyd og munnbevegelse• Lese med innlevelse tilpasset ulike sjangre	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Nødvendig repetisjon fra foregående årstrinn• Bruke lesetester for å finne den enkeltes mestringsnivå og eventuelle problemer• Tilpasset lesestoff ut ifra lesenivå (90–95 % mestring), knyttneveprøven (se vedlegg 3)• Jobbe med språklig bevissthet som stavelser, vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser, morfemer sammensatte ord, endelser• Arbeide med å videreutvikle ord- og begrepsforståelse• Bruke ulike lesemåter: høytlesing, felles-, kor-, par-, skjerm- og stillelesing• Daglig leselekse/høytlesing hjemme og på skolen• Repetert lesing og veiledet lesing• Ukas ord – høyfrekvente ord• Ulike leseprosjekter som lesekvart, leselyst, bokuker osv.• Tiltak for de elevene som skårer nær eller under kritisk grense, f.eks. lesekurs

❖ Øke leseerfaringen, kunne beherske å lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskap og informasjon	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lese for å lære • Kunne gjenfortelle en tekst • Kunne stille spørsmål til en tekst • Finne svar på spørsmål i tekst (finne, tolke, reflektere) • Kunne lese ulike tekster på ulike måter (oppleve, lære eller gjøre noe) • Kjenne til tekststrukturelle virkemidler som innholdsfortegnelse, overskrift og bilder • Kjenne til noen språklige virkemidler som gjentakelse og enkle språklige bilder i skjønn- og faglitteratur • Kjenne til sjanger som eventyr, rim, dikt, gåter, vitser, fakta, lister, brev, avis, enkle intervju og fortelling • Kjenne til ikke-kontinuerlige tekster og kunne lese og tolke enkle tabeller, diagrammer, statistikker og bruksanvisninger • Gradvis kunne lese bøker uten billedstøtte • Kunne nyansere lesing etter leseformål (nærlese, søkelese, skumlese) 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daglig stillelesning på skolen i 15–20 minutter • Lesekampanjer/leseuker og andre lesefremmende tiltak • Lese fagtekster med veiledning • Arbeide med sammensatte tekster (også på Internett) • Bruke biblioteket • Repetert lesing og veiledet lesing, korlesing, parlesing, høytlesing • Daglig leselekse/høytlesing hjemme og på skolen • Arbeid med førforståelse, hypoteser og oppsummering i alle fag (VØL-skjema) • Tiltak for de elevene som skårer nær eller under kritisk grense, f. eks. lesekurs
❖ Videreutvikle skrift og skriftspråk	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunne variere språket og utvikle bedre ordforråd og setningskonstruksjon • Øke skrivegleden og skriveferdigheten • Kunne skrive med sammenhengende og funksjonell håndskrift • Kunne skrive en tekst med struktur (begynnelse, handling og avslutning) • Videreføre fokus på rettskrivningsregler og bruke dem i egne tekster 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skrive egne tekster, bøker, og fellesbøker • Systematisk arbeid med ord- og begrepsforståelse • Skrive enkle bokanmeldelser, leselogg og faktahefter • Bruke pc som skriveredskap og egnede pc-program til øvelse
❖ Videreutvikle bruk av læringsstrategier	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Videreutvikle tidligere innførte læringsstrategier som å aktivisere forkunnskaper, begrepskart, tankekart, gjenfortelling/sammendrag og VØL-skjema • Kunne finne nøkkelord i en tekst • Kunne utføre selvstendig arbeid og vurdere egen innsats i forhold til oppsatte mål 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktivere forkunnskaper hos eleven og modellere førlesing • Bruke begreps- og tankekart • Oppmuntre til idemyldring og ordassosiasjoner • Trene på ulike måter å lese på som å nærlese, søkelese og skumlese • Gi elevene anledning til å evaluere egen innsats, f. eks. på arbeidsplaner, gjennom samtaler med lærer, logg osv.

Felles prinsipper:

Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at det skal være leseopplæring i alle fag.

Kartleggingsverktøy:

LUS

Lesetestene fra "Arbeid med ord"

Carlsten

OL 120

MiniSL 2

TOSP (kartlegging av minoritetsspråklige)

Nasjonalt kartlegging av leseferdighet (Utdanningsdirektoratet)

MÅL OG TILTAK FOR 5.-7. ÅRSTRINN

Hovedaktivitetsområde: ”Den andre leseopplæringen” handler om å videreutvikle lesekompetansen og å lese for ulike formål.

Lesing er en viktig forutsetning for læring, og mellomtrinnet fokuserer mer på lesing av fagtekst og læringsstrategier. Lesing blir i større grad enn tidligere et redskap for læring.

Kunnskapsløftet har mål kun etter 7. trinn. Vi har valgt å lage en plan for hvert årstrinn. Dette gjør at mange av de samme målene går igjen på de ulike trinnene, bare vektlagt litt forskjellig. Vi har prøvd å tenke progresjon i fordelingen av målområder, men hovedmåloppnåelsen er selvsagt etter 7. trinn.

Hovedmål:

- Mestre flytende og automatisert lesing
- Kunne lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskaper og informasjon
- Kunne anvende skriftspråket hensiktsmessig ved bruk av forskjellige sjangre
- Bruke varierte lesestrategier i forhold til ulike tekster og ulike formål
- Bruke varierte læringsstrategier som støtte før, under og etter lesing og skriving

5. ÅRSTRINN

❖ Mestres flytende og automatisert lesing

Arbeidsmål:

- Fremme lese lyst – bli en lystleser
- Kunne lese aldersadekvate tekster med stor sikkerhet og god hastighet
- Videreutvikle gjenkjenning av språklige detaljer
- Videreutvikle språklig fleksibilitet og setningsforståelse, kunne se hvilke ord/ledd som hører sammen og kunne flytte på disse uten å endre meningsinnholdet (syntaks)
- Videreutvikle ord- og begrepsforståelse
- Utvikle et stadig mer situasjonsuavhengig språk
- Videreutvikle evnen til selvkorrigerings

Anbefalte arbeidsmåter:

- Høytlesing og stillelesing hver dag – bruke biblioteket
- Bruke lesetester for å finne den enkeltes mestringsnivå og eventuelle problemer
- Bruke tekster som er tilpasset eleven, også fagtekster (lese med 90–95 % sikkerhet, knyttneveprøven vedlegg 3).
- Igangsette tiltak for elever som ikke følger normal progresjon
- Arbeide med språklige detaljer som stavelser, sammensatte ord, morfemer, bøyning av ord, høyfrekvente ord, ikke-regelrette ord, komplekse ord osv.
- Utvide ordforrådet ved aktiv jobbing med synonymer, antonymer og kategorisering av ord (begrepskart vedlegg 10)
- Nytte ulike lese måter som stillelesing, felleslesing, veiledet lesing og individuell lesing

❖ Kunne lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskaper og informasjon

Arbeidsmål:

- Kunne tilegne seg innholdet i forskjellige teksttyper, både skjønn- og faglitteratur
- Kunne uttrykke forståelse og leseopplevelse
- Aktivere egne forkunnskaper og erfaringer i forhold til emnet
- Kunne forstå det eksplisitte innholdet (ord, setninger, struktur og sjanger)
- Arbeide med å forstå det implisitte innholdet (det som ligger bak og mellom linjene), samt egen fortolkning og gjenskaping
- Fortsette å utvikle begrepsforståelse
- Tolke former, tegn og symboler i alle fag
- Kunne bruke alfabetet i arbeid med fag

Anbefalte arbeidsmåter:

- Bruke tilpassede lesetekster
- Bruke mye samtale om innhold, språk og detaljer
- Hjelp eleven til å skape forforståelse gjennom søking etter informasjon fra overskrifter, bilder, billedtekster, margnotater (BISON, vedlegg 6)
- Bruke VØL-skjema (vedlegg 7) og tankekart (vedlegg 9)
- Oppøve evnen til å forholde seg aktivt til teksten ved å overvåke egen forståelse, stille dybdespørsmål, utvikle hypoteser underveis, oppsummere, trekke slutninger, fortolke og utprøve hypoteser
- Skrive leselogg, bokomtale, presentere bøker for hverandre
- Arbeide med ord knyttet til kunnskapsfagene (begrepskart, vedlegg 10)
- Utvide ordforrådet ved aktiv jobbing med synonymer, antonymer og kategorisering av ord (begrepskart, vedlegg 10)
- Lese og lage tabeller og diagrammer
- Arbeide med sammensatte tekster (IKT)
- Bruk av ordliste og oppslagsverk

❖ Kunne anvende skriftspråket hensiktsmessig ved bruk av forskjellige sjangre	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunne mestre en hensiktsmessig og tydelig håndskrift • Kunne bruke formelle rettskrivingsregler • Arbeide mot å omsette tanker, ideer, følelse og kunnskap til god skriftlig formidling • Kunne skrive fortelling med innledning, hoveddel og avslutning • Skrive handlingsreferat av kortere tekster • Skrive enkle faktatekster • Skrive brev eller dikt på dialekt • Mestre skrivemåten av høyfrekvente ord • Lage en presentasjon av eget arbeid (skrive/bruke digitale verktøy) 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sette krav til håndskriften i alle skriftlige arbeider uansett fag • Arbeide med grammatikk og rettskrivingsregler • Trene på ulike sjangre skriftlig • Bruke tankekart og begrepskart • Trene ulike skriftlige oppgaver med følgende progresjon i vanskegrad, avhengig av elevens nivå: <u>dikteringer</u>, konsentrere seg om å skrive nøyaktig det som er diktert, <u>gjenfortellinger</u>, hvor man både skal huske og gjenfortelle, <u>fri tekst</u> som er egenprodusert og krever selvstendig trening og kreativitet • Bruke pc til å hente informasjon og skrive tekster og gjøre oppgaver, bruke touch
❖ Bruke varierte <u>lesestrategier</u> i forhold til ulike tekster og ulike formål	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ta i bruk hensiktsmessige lesestrategier for ulike typer tekster • Kunne å skimlese/ oversiktslese, nærllese/detaljlese, letelese • Bli klar over hvordan man kan lese på ulike måter for ulike formål • Gjenkjenne ulike sjangre, bli bevisst strukturelle virkemidler i en tekst • Forstå hvordan en tekst er bygd opp. • Bruke pc til å søke og nyttiggjøre seg informasjon, være bevisst på nettvett • Øve opp evnen til kritisk lesing 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Øve seg på å bruke ulike leseteknikker, og vurdere hvilke lesemåter som passer til den enkelte tekster • Øve på å bruke oppslagsverk, leksikon ordbøker og Internett • Lese ulike sjangre som bruksanvisning, oppskrifter, tabeller, sammensatte tekster, fagtekster, intervju, reportasjer, biografi, fortelling m.m. • Studere tekster og se hvordan de er oppbygd, lære om tekststrukturelle virkemidler som innholdsfortegnelse, bildetekster, tekstbokser, fotnoter og tabeller
❖ Bruke varierte <u>læringsstrategier</u> som støtte før, under og etter lesing og skriving	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kjenne til og kunne bruke ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst i ulike fag • Vite hvilke strategier som er mest hensiktsmessige å bruke før, under og etter lesing • Videreutvikle bruk av tankekart, begrepskart, nøkkelord og VØL-skjema • Lære BISON-overblikk (vedlegg 6) og lesehuskeliste (vedlegg 4) • Bruke pc til å søke og skaffe seg ulik informasjon, være bevisst på nettvett 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktiv modellering og bruk av læringsstrategier • Gjøre egne erfaringer med ulike strategier; tankekart, nøkkelord, sammendrag, læresamtale, VØL-skjema, samskjema/venndiagram, BISON-overblikk (se vedlegg) • Bruke pc til å hente informasjon og skrive tekster og gjøre oppgaver

Felles prinsipper:

Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at det skal være leseopplæring i alle fag.

Kartlegging:

Lestestene fra "Arbeid med ord"

Carlsten

TOSP (Kartlegging av fremmedspråklige)

Nasjonal kartlegging av leseferdighet (Utdanningsdirektoratet)

6. ÅRSTRINN

❖ Mestre flytende og automatisert lesing	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none">• Fortsette med å fremme leselyst – bli en lystleser• Kunne lese tekster tilpasset aldersnivået med stor sikkerhet og god hastighet• Videreutvikle gjenkjenning av språklige detaljer• Videreutvikle språklig fleksibilitet og setningsforståelse, kunne se hvilke ord/ledd som hører sammen og kunne flytte på disse uten å endre meningsinnholdet (syntaks)• Videreutvikle ord- og begrepsforståelse• Videreutvikle et stadig mer situasjonsuavhengig språk• Videreutvikle evnen til selvkorrigerings	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Høytlesing og stillelesing hver dag – bruke biblioteket• Bruke lesetester for å finne den enkeltes mestringsnivå og eventuelle problemer• Bruke tekster som er tilpasset eleven, også fagtekster (lese med 90–95 % sikkerhet, knyttneveprøven, vedlegg 3)• Igangsette tiltak for elever som ikke følger normal progresjon• Fortsette å arbeide med språklige detaljer som stavelser, sammensatte ord, morfemer, bøyning av ord, høyfrekvente ord, ikke-regelrette ord, komplekse ord osv.• Fortsette arbeidet med å utvide ordforrådet ved aktiv jobbing med synonymer, antonymer og kategorisering av ord (begrepskart, vedlegg 10)• Fortsette arbeidet med å nytte ulike lese måter som stillelesing, felleslesing, veiledet lesing og individuell lesing
❖ Kunne lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskaper og informasjon	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none">• Kunne tilegne seg innholdet i forskjellige teksttyper, både skjønn- og faglitteratur• Kunne uttrykke forståelse og leseopplevelse• Kunne aktivere egne forkunnskaper og erfaringer i forhold til emnet• Kunne forstå det eksplisitte innholdet (ord, setninger, struktur og sjanger)• Kunne forstå det implisitte innholdet (det som ligger bak og mellom linjene), samt egen fortolkning og gjenskaping• Videreutvikle begrepsforståelsen• Tolke og forstå former, tegn og symboler i alle fag• Kunne bruke alfabetet i arbeid med fag	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Bruke tilpassede lesetekster• Fortsette med samtale om innhold, språk og detaljer• Fortsatt fokus på å hjelpe eleven til å skape forforståelse gjennom: søking etter informasjon fra overskrifter, bilder, billedtekster, margnotater (BISON, vedlegg 6)• Fortsette med å aktivere elevens forkunnskaper (VØL-skjema, vedlegg 7, tankekart, vedlegg 9, og samtale)• Fortsatt fokus på å oppøve elevens evne til å forholde seg aktivt til teksten ved å overvåke egen forståelse, stille dybdespørsmål, utvikle hypoteser underveis, oppsummere, trekke slutninger, fortolke og utprøve hypoteser• Skrive leselogg, bokomtale, presentere bøker for hverandre• Fortsette å arbeide med ord knyttet til kunnskapsfagene (begrepskart, vedlegg 10)• Utvide ordforrådet ved aktiv jobbing med synonymer, antonymer og kategorisering av ord (begrepskart)• Lese og lage tabeller og diagrammer• Arbeide med sammensatte tekster (IKT)• Fortsette å bruke ordliste og oppslagsverk

❖ Kunne anvende skriftspråket hensiktsmessig ved bruk av forskjellige sjangre	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunne mestre en hensiktsmessig og tydelig håndskrift • Kunne bruke formelle rettskrivingsregler • Arbeide mot å omsette tanker, ideer, følelse og kunnskap til god skriftlig formidling • Kunne skrive fortelling med innledning, hoveddel og avslutning • Skrive handlingsreferat av kortere tekster • Skrive enkle faktatekster • Skrive brev eller dikt på dialekt • Mestre skrivemåten av høyfrekvente ord. • Lage en presentasjon av eget arbeid (skrive / bruke digitale verktøy) 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fortsette å ha krav til håndskriften i alle skriftlige arbeider • Fortsette arbeidet med grammatikk og rettskrivingsregler • Trene på ulike sjangre skriftlig, jobbe prosessorientert, gjerne via itslearning • Fortsette å bruke tankekart/begrepskart • Fortsette å trene ulike skriftlige oppgaver med følgende progresjon i vanskegrad, avhengig av elevens nivå: <u>dikteringer</u>, konsentrere seg om å skrive nøyaktig det som er diktert, <u>gjenfortellinger</u>, hvor man både skal huske og gjenfortelle, <u>fri tekst</u>, som er egenprodusert og krever selvstendig trening og kreativitet • Bruke pc til å hente informasjon og skrive tekster og gjøre oppgaver, bruke touch
❖ Bruke varierte <u>lesestrategier</u> i forhold til ulike tekster og ulike formål	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bruke hensiktsmessige lesestrategier for ulike typer tekster • Kunne å skimlese, oversiktslese, nærlese, detaljlese, letelese • Bli klar over hvordan man kan lese på ulike måter for ulike formål • Gjenkjenne ulike sjangre, bli bevisst strukturelle virkemidler i en tekst • Forstå hvordan en tekst er bygd opp • Videreutvikle evnen til kritisk lesing 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fortsette å bruke ulike leseteknikker, og vurdere hvilke lesemåter som passer til den enkelte tekst • Fortsette å bruke oppslagsverk, leksikon ordbøker og Internett • Fortsette å lese ulike sjangre som skjønnlitteratur, bruksanvisning, oppskrifter, tabeller, sammensatte tekster, fagtekster, intervju, reportasjer, biografi, fortelling m.m. • Fortsette å studere tekster og se hvordan de er oppbygd, lære om tekststrukturelle virkemidler: innholdsfortegnelse, bildetekster, tekstbokser, fotnoter og tabeller
❖ Bruke varierte <u>læringsstrategier</u> som støtte før, under og etter lesing og skriving	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kjenne til og kunne bruke ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst i ulike fag • Vite hvilke strategier som er mest hensiktsmessige å bruke før, under og etter lesing • Videreutvikle bruk av tankekart, begrepskart, nøkkelord, VØL-skjema BISON-overblikk og lesehuskeliste (se vedlegg) • Bruke pc til å søke og nyttiggjøre seg ulik informasjon, være bevisst på nettvett 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fortsatt aktiv modellering og bruk av læringsstrategier • Gjøre egne erfaringer med ulike strategier: tankekart, nøkkelord, sammendrag, læresamtale, VØL-skjema, samskjema/venndiagram, BISON-overblikk (se vedlegg). • Bruke pc til å hente informasjon, skrive tekster og gjøre oppgaver

Felles prinsipper:

Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at det skal være leseopplæring i alle fag.

Kartlegging:

Lesetestene fra "Arbeid med ord"

Carlsten

TOSP (Kartlegging av fremmedspråklige)

Nasjonale kartlegging av leseferdighet (Utdanningsdirektoratet)

7. ÅRSTRINN

❖ Mestres flytende og automatisert lesing	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none">• Fortsette med å fremme leselyst – bli en lystleser• Kunne lese tekster tilpasset aldersnivået med stor sikkerhet og god hastighet• Videreutvikle gjenkjenning av språklige detaljer• Videreutvikle språklig fleksibilitet og setningsforståelse, kunne se hvilke ord/ledd som hører sammen og kunne flytte på disse uten å endre meningsinnholdet (syntaks)• Videreutvikle ord- og begrepsforståelse• Videreutvikle et stadig mer situasjonsuavhengig språk• Videreutvikle evnen til selvkorrigerings	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Høytlesing og stillelesing hver dag – bruke biblioteket• Bruke lesetester for å finne den enkeltes mestringsnivå og eventuelle problemer• Bruke tekster som er tilpasset eleven, også fagtekster (lese med 90–95 % sikkerhet, knyttneveprøven, vedlegg 3)• Igangsette tiltak for elever som ikke følger normal progresjon• Fortsette å arbeide med språklige detaljer som stavelser, sammensatte ord, morfemer, bøyning av ord, høyfrekvente ord, ikke-regelrette ord, komplekse ord osv.• Fortsette arbeidet med å utvide ordforrådet ved aktiv jobbing med synonymer, antonymer og kategorisering av ord (begrepskart, vedlegg 10)• Fortsette arbeidet med å nytte ulike lesemaater som stillelesing, felleslesing, veiledet lesing og individuell lesing
❖ Kunne lese for å tilegne seg opplevelser, kunnskaper og informasjon	
Arbeidsmål: <ul style="list-style-type: none">• Kunne tilegne seg innholdet i forskjellige teksttyper, både skjønn- og faglitteratur• Kunne uttrykke forståelse og leseopplevelse• Kunne aktivere egne forkunnskaper og erfaringer i forhold til emnet• Kunne forstå det eksplisitte innholdet (ord, setninger, struktur og sjanger)• Kunne forstå det implisitte innholdet (det som ligger bak og mellom linjene), samt egen fortolkning og gjenskaping• Videreutvikle begrepsforståelsen• Tolke og forstå former, tegn og symboler i alle fag• Kunne bruke alfabetet i arbeid med fag	Anbefalte arbeidsmåter: <ul style="list-style-type: none">• Bruke tilpassede lesetekster• Fortsette med samtale om innhold, språk og detaljer• Fortsatt fokus på å hjelpe eleven til å skape forforståelse gjennom søking etter informasjon fra overskrifter, bilder, billedtekster, margnotater (BISON, vedlegg 6)• Fortsette med å aktivere elevens forkunnskaper (VØL-skjema, vedlegg 7, tankekart, vedlegg 9, og samtale)• Fortsatt fokus på å oppøve elevens evne til å forholde seg aktivt til teksten ved å overvåke egen forståelse, stille dybdespørsmål, utvikle hypoteser underveis, oppsummere, trekke slutninger, fortolke og utprøve hypoteser• Skrive leselogg, bokomtale, presentere bøker for hverandre• Fortsette å arbeide med ord knyttet til kunnskapsfagene (begrepskart, vedlegg 10)• Utvide ordforrådet ved aktiv jobbing med synonymer, antonymer og kategorisering av ord (begrepskart)• Lese og lage tabeller og diagrammer• Arbeide med sammensatte tekster (IKT)• Fortsette å bruke ordliste og oppslagsverk

❖ Kunne anvende skriftspråket hensiktsmessig ved bruk av forskjellige sjangre	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunne mestre en hensiktsmessig og tydelig håndskrift • Kunne bruke formelle rettskrivingsregler • Kunne mestre å omsette tanker, ideer, følelser og kunnskap til god skriftlig formidling • Kunne skrive fortelling med innledning, hoveddel og avslutning • Skrive handlingsreferat av kortere tekster • Skrive faktatekster • Skrive brev eller dikt på dialekt • Mestre skrivemåten av høyfrekvente ord • Lage en presentasjon av eget arbeid (skrive / bruke digitale verktøy) 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fortsette å ha krav til håndskriften i alle skriftlige arbeider • Fortsette arbeidet med grammatikk og rettskrivingsregler • Trene på ulike sjangre skriftlig, jobbe prosessorientert, gjerne via itslearning • Fortsette å bruke tankekart og begrepskart • Fortsette å trene ulike skriftlige oppgaver med følgende progresjon i vanskegrad, avhengig av elevens nivå: <u>dikteringer</u>, konsentrere seg om å skrive nøyaktig det som er diktert, <u>gjenfortellinger</u>, hvor man både skal huske og gjenfortelle <u>fri tekst</u>, som er egenprodusert og krever selvstendig trening og kreativitet • Bruke pc til å hente informasjon og skrive tekster og gjøre oppgaver, bruke touch
❖ Bruke varierte <u>lesestrategier</u> i forhold til ulike tekster og ulike formål	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bruke hensiktsmessige lesestrategier for ulike typer tekster • Kunne å skimlese, oversiktslese, nærlese, detaljlese, letelese • Bli klar over hvordan man kan lese på ulike måter for ulike formål • Gjenkjenne ulike sjangre, bli bevisst strukturelle virkemidler i en tekst • Forstå hvordan en tekst er bygd opp • Videreutvikle evnen til kritisk lesing 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fortsette å bruke ulike leseteknikker, og vurdere hvilke lese måter som passer til den enkelte tekst • Fortsette å bruke oppslagsverk, leksikon ordbøker og Internett • Fortsette å lese ulike sjangre som skjønnlitteratur, bruksanvisning, oppskrifter, tabeller, sammensatte tekster, fagtekster, intervju, reportasjer, biografi, fortelling m.m. • Fortsette å studere tekster og se hvordan de er oppbygd, lære om tekststrukturelle virkemidler som innholdsfortegnelse, bildetekster, tekstbokser, fotnoter og tabeller
❖ Bruke varierte <u>læringsstrategier</u> som støtte før, under og etter lesing og skriving	
<p>Arbeidsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kjenne til og kunne bruke ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst i ulike fag • Vite hvilke strategier som er mest hensiktsmessige å bruke før, under og etter lesing • Kunne benytte tankekart, begrepskart, nøkkelord, VØL-skjema, BISON-overblikk og lesehuskeliste (se vedlegg) som verktøy i sin læring • Bruke pc til å søke og nyttiggjøre seg ulik informasjon, være bevisst på nettvett 	<p>Anbefalte arbeidsmåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fortsatt aktiv modellering og bruk av læringsstrategier • Gjøre egne erfaringer med ulike strategier; tankekart, nøkkelord, sammendrag, læresamtale, VØL-skjema, samskjema/venndiagram, BISON-overblikk (se vedlegg) • Bruke pc til å hente informasjon, skrive tekster og gjøre oppgaver

Felles prinsipper:

Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at det skal være leseopplæring i alle fag.

Kartlegging:

Lesetestene fra "Arbeid med ord"

Carlsten

TOSP (Kartlegging av fremmedspråklige)

Nasjonal kartlegging av leseferdighet (Utdanningsdirektoratet)

LESING PÅ UNGDOMSTRINNET

Synet på lese- og skriveopplæringen har endret seg de siste tiårene. Tidligere var man mest opptatt av den formelle og tekniske siden ved lese- og skriveopplæringen. Etter hvert har man fått større fokus på lesingens og skrivingens funksjonelle sider, det vil si lesing og skriving som forståelse og kommunikasjon. Man snakker om den grunnleggende og den videre lese- og skriveopplæringen. I den grunnleggende lese- og skriveopplæringen lærer elevene å lese og skrive, mens de i den andre lese- og skriveopplæringen leser og skriver for å lære. Fokus på bruk av lese- og skrivestrategier blir derfor viktig.

På de høyeste trinnene i grunnskolen forventes det at elevene skal kunne bruke leseferdighetene i kunnskapstilegnelsen i de fleste av skolefagene. Når elevene starter i ungdomsskolen, forutsettes det at de har utviklet en ortografisk avkodingsstrategi, god leseflyt og god leseforståelse. I tillegg må de også ha ferdigheter i å bruke ulike lese- og læringsstrategier. Etter hvert som elevene møter mer avanserte tekster både i forhold til fag- og skjønnlitteratur, er det nødvendig at de videreutvikler disse ferdighetene slik at de lettere kan forstå og tilegne seg ny kunnskap. De må kunne lese seg til læring. For å oppnå dette må elevene få god veiledning i bruk av de ulike lese- og læringsstrategiene. Det er viktig at de bevisstgjøres den gode effekten det kan ha å benytte disse verktøyene i forhold til teksten de leser.

Det er også av stor betydning for følelsen av å mestre den utvidede stoffmengden at de har en funksjonell lesehastighet og god begrepsforståelse. I teorifag som RLE, samfunnsfag og naturfag er det spesielt viktig å være bevisst på begrepslæring. Skal elevene ha mulighet til å tilegne seg ny kunnskap om ulike tema, er det en forutsetning at de forstår betydningen av de ordene de møter i fagteksten.

Alle lærere har ansvar for leseopplæringen. Dette innebærer at alle må arbeide med begrepsforståelse og bruke de ulike læringsstrategiene ved tilegnelse av ny kunnskap (se vedlegg). Videre forventes det at alle lærere på samme trinn samarbeider/samordner bruken av de ulike strategiene.

På ungdomstrinnet øker kravene til å forstå tekster og meningen bak. Hva handler egentlig teksten om? For å forstå meningen eller budskapet må man "lese mellom linjene", bruke informasjon i teksten og relatere den til forkunnskaper. Forkunnskaper består blant annet av intertekstuelle kunnskaper (erfaringer og opplevelser av andre og lignende tekster), personlige erfaringer og kunnskaper om verden og mennesker generelt. Det nytter ikke bare å søke meningen med teksten i den konkrete informasjonen som blir gitt. Teksten handler om noe mer, og det er her man må ty til forkunnskaper og tolkninger av konteksten. Dette krever trening, en viss abstraksjonsevne, modenhet og innlevelse.

Det er viktig å fremme leselyst og leseglede hos ungdomsskoleelevene. Det betyr at de må ha god tilgang på lesestoff og kunne finne tilpassede bøker og tekster.

De unges strategiske kompetanse vil bli stadig viktigere i internettsamfunnet. De må kunne avgjøre hurtig om teksten de har funnet inneholder den informasjon de er på jakt etter. Like viktig er evnen til kritisk vurdering av om teksten er til å stole på, hvilke søkemotorer som er best egnet osv.

8. ÅRSTRINN

Hovedmål	<ul style="list-style-type: none"> • Fremme lese lyst – bli en lystleser • Tolke ulike tekster og tekstinhold og uttrykke dette både muntlig og skriftlig • Oppøve god studieteknikk ved å benytte varierte lesestrategier i møte med ulike teksttyper • Lese og skrive tekster i ulike sjangre, kunne gi uttrykk for refleksjon og kunnskap en har tilegnet seg • Benytte IKT som et verktøy i sitt læringsarbeid
Arbeidsmål	<ul style="list-style-type: none"> • Opprettholde god leseflyt • Videreutvikle ord- og begrepsforståelse • Velge lesestrategi ut fra formålet med lesingen • Bruke lesing og skriving som redskap for læring i alle fag • Bruke lesehuskeliste, VØL-skjema, BISON-overblikk, nøkkelord og/eller begrepskart som verktøy i læringsarbeidet (se vedlegg) • Lære å bruke to-kolonne notat og strukturert tankekart (se vedlegg) • Lære å hente ut informasjon fra grafer og tabeller
Anbefalte arbeidsmetoder	<ul style="list-style-type: none"> • Daglig lesing med oppfølging, både stillelesing og høytlesing • Sjekke ut om eleven behersker lydering og stavelseslesing ved nye og vanskelige ord (kan benytte lesestrategiene) • Lesekurs med lesekontrakt • Bruke bibliotek • Bruke veiledet lesing i fag (se vedlegg 15), finne tekster som passer den enkeltes lesenivå (TPO) • Bruke lesesirkel (se vedlegg 17) • Bruke begrepskart og jobbe med nye begreper hver uke • Videreutvikle bruk av BISON-overblikk, VØL-skjema, begrepskart og lesehuskeliste i alle fag • Bruke to-kolonne notat og strukturert tankekart • Bruke metoden SLS (snakke, lese og skrive) • Jobbe med muntlig framføring i form av foredrag, dramatisering og opplesing og tilpasse framføringen til aktuell mottakergruppe • Sette fokus på stemmebruk, ordbruk og kroppsspråk • Diskutere ulike tema, grunngi meninger og forsvare et standpunkt • Bruke prosessorientert skriving • Bruke rapport, logg og refleksjonsnotater i fag/tema der det er naturlig • Bruke pc for å skrive oppgaver, lage framvisninger og innhente informasjon fra Internett

9. ÅRSTRINN

Hovedmål	<ul style="list-style-type: none">• Fremme lese lyst – bli en lystleser• Tolke ulike tekster og tekstinhold og uttrykke dette både muntlig og skriftlig• Oppøve god studieteknikk ved å benytte varierte lesestrategier i møte med ulike teksttyper• Lese og skrive tekster i ulike sjangre, kunne gi uttrykk for refleksjon og kunnskap en har tilegnet seg• Benytte IKT som et verktøy i læringsarbeidet
Arbeidsmål	<ul style="list-style-type: none">• Opprettholde god leseflyt• Videreutvikle ord- og begrepsforståelse• Velge lesestrategi ut fra formålet med lesingen• Bruke lesing og skriving som redskap for læring i alle fag• Bruke lesehuskeliste, VØL-skjema, BISON-overblikk, nøkkelord og/eller begrepskart som verktøy i læringsarbeidet (se vedlegg)• Videreutvikle bruk av to-kolonne notat og strukturert tankekart (se vedlegg)• Nyttiggjøre seg informasjon fra grafer og tabeller
Anbefalte arbeidsmetoder	<ul style="list-style-type: none">• Daglig lesing med oppfølging, både stillelesing og høytlesing• Bruke hensiktsmessige lesestrategier i møte med ulike tekster (se teoridel – vedlegg 1)• Lese kurs med lesekontrakt• Bruke bibliotek• Bruke veiledet lesing i fag, finne tekster som passer den enkeltes lesenivå (TPO)• Bruke lesesirkel (se vedlegg 17)• Bruke begrepskart og jobbe med nye begreper hver uke• Videreutvikle bruk av BISON-overblikk, VØL-skjema, begrepskart og lesehuskeliste i alle fag• Videreutvikle bruk av to-kolonne notat og strukturert tankekart• Bruke metoden SLS (snakke, lese og skrive)• Jobbe med muntlig framføring i form av foredrag, dramatisering og opplesing og tilpasse framføringa til aktuell mottakergruppe• Sette fokus på stemmebruk, ordbruk og kroppsspråk• Diskutere ulike fagtema, grunngi meninger og forsvare et standpunkt• Bruke prosessorientert skriving• Bruke rapport, logg og refleksjonsnotater i fag/tema der det er naturlig• Bruke pc for å skrive oppgaver, lage framvisninger og innhente informasjon fra Internett

10. ÅRSTRINN

Hovedmål	<ul style="list-style-type: none"> • Fremme leselyst – framstå som en bevisst leser • Tolke ulike tekster og tekstinnhold og uttrykke dette både muntlig og skriftlig • Oppøve god studieteknikk ved å benytte varierte lesestrategier i møte med ulike teksttyper • Lese og skrive tekster i ulike sjangre, å kunne gi uttrykk for refleksjon og kunnskap en har tilegnet seg • Benytte IKT som et verktøy i læringsarbeidet
Arbeidsmål	<ul style="list-style-type: none"> • Opprettholde god leseflyt • Videreutvikle ord- og begrepsforståelse • Bruke lesing og skriving som redskap for læring i alle fag • Kunne velge den lese- og læringsstrategien som er mest hensiktsmessig i forhold til eleven selv og formålet med læringen (lesehuskeliste, VØL-skjema, BISON-overblikk, nøkkelord, begrepskart, strukturert tankekart og to-kolonne notat) • Kunne hente ut informasjon fra grafer og tabeller
Anbefalte arbeidsmetoder	<ul style="list-style-type: none"> • Daglig lesing med oppfølging, både stillelesing og høytlesing • Bruke hensiktsmessige lesestrategier i møte med ulike tekster (se teoridel – vedlegg 1) • Lesekurs med lesekontrakt • Bruke bibliotek • Bruke veiledet lesing i fag, finne tekster som passer den enkeltes lesenivå (TPO) • Bruke lesesirkel (se vedlegg 17) • Bruke begrepskart og jobbe med nye begreper hver uke • Aktiv bruk av BISON-overblikk, VØL-skjema, begrepskart, to-kolonne notat, strukturert tankekart og lesehuskeliste i alle fag • Bruke metoden SLS (snakke, lese og skrive) • Jobbe med muntlig framføring i form av foredrag, dramatisering og opplesing og tilpasse framføringa til aktuell mottakergruppe • Sette fokus på stemmebruk, ordbruk og kroppsspråk • Diskutere ulike fagtema, grunngi meninger og forsvare et standpunkt • Bruke prosessorientert skriving • Bruke rapport, logg og refleksjonsnotater i fag/tema der det er naturlig • Bruke pc for å skrive oppgaver, lage framvisninger og innhente informasjon fra Internett

KARTLEGGINGSVERKTØY OG PRØVER FOR 8.-10. TRINN

Rådgiveren

TOSP – kartlegging av minoritetsspråklige elever

LUS – rapportering høst, vinter, vår

Videre vurdering ved behov (se innledning ang. kartlegging)

Nasjonale prøver for 8. og 9. årstrinn

UTDYPENDE TEORIFORANKRING FOR LESE- OG SKRIVEOPPLÆRINGEN I GRAN KOMMUNE

LESING – HVA BESTÅR LESING AV?

Lesing er for mange en naturlig aktivitet som utføres lett og uanstrengt, med god forståelse, opplevelse og læring, når det er aktuelt. Når dette fungerer som det skal, tenker man ikke igjennom hvor sammensatt og komplekst lesing egentlig er.

Leseopplæring i skolen, på et forebyggende, etablerende, videreførende og noen ganger et reparerende nivå, krever kunnskap. Ikke bare kunnskap om hvilke deler som inngår i lesing, men også hvordan disse delene er integrert i hverandre og utvikles over tid.

I denne delen av lese- og skriveopplæringsplanen skisseres de delene som lesing består av, beskrevet som prosesser eller strategier som utføres under lesing, og noen ganger som komponenter eller områder som inngår i lesing. Hovedområdene består av *avkoding*, *forståelse* og *leseflyt*. I en plan for god leseopplæring og i skolens daglige praksis vil også *språklig arbeid* som skaper nødvendige forutsetninger for lesing, samt *leseglede* og *motivasjon* også måtte inngå som sentrale områder.

AVKODING OG FORSTÅELSE

Når en person skal lese en tekst, beskrives denne prosessen gjerne som *avkoding* og *forståelse*. Med dette menes at lesing har en teknisk side, hvor det handler om å gjenkjenne eller finne ut av alle ordene som står der (avkoding), og en forståelsesside som handler om å forstå språket, strukturen og bakenforliggende mening i den samme teksten. Når lesing fungerer bra, er disse to hovedområdene integrerte og i god balanse med hverandre. Det betyr at avkodingen støtter opp under en god forståelse, samtidig som forståelsen gir leseren muligheter til å overvåke og justere egen avkoding. Dette samspillet mellom de tekniske og de forståelsesmessige prosessene viser seg når en leser aktivt korrigerer sin lesing og fikser mulige små problemer som kan oppstå underveis. Selv om dette er to integrerte hovedaspekter ved lesing, krever de likevel hver for seg systematisk innsats og opplæring fra skolens side. Både avkodingen og forståelsen kan videre deles opp i mindre delprosesser eller strategier som hver for seg bygger på bestemte språklige forutsetninger og stiller bestemte krav til den som skal mestre lesing.

AVKODING

Med avkoding menes å finne ut hvilket ord som står skrevet for eksempel i en tekst, på et skilt eller et annet sted. Det kan gjøres på flere måter og ved hjelp av ulike holdepunkter utenfor eller innenfor selve ordet. Oftest foregår avkodingen ved at leseren kombinerer flere holdepunkter samtidig, uten at man nødvendigvis legger merke til hvordan dette foregår. God avkoding foregår raskt, automatisert og uten anstrengelse og er en forutsetning for å oppnå både flyt og godt leseutbytte. Vi snakker da om en rask og sikker leser.

Videre vil vi nå kort skissere hva disse holdepunktene består av og hvordan leseren bruker dem i sin avkoding.

Ytre holdepunkter

Kontekstholdepunkter

Ofte kan man under lesing vite hva et ord er ved hjelp av det temaet man leser om eller den situasjonen man leser i. Det kan være bilder eller andre ting i teksten eller forhold ved selve lesesituasjonen som kan gi leseren hint.

Syntaksholdepunkter

Noen ganger kan man også slutte seg til hvilket ord som står skrevet ut fra den setningen det står i. Dvs. hvilken del av setningen utgjør det aktuelle ordet?

Å lese ord ved hjelp av ytre holdepunkter er en nyttig og praktisk del av lesingen. Det tillater en leser å se raskt over mange av ordene i en tekst. Det blir imidlertid problematisk dersom leseren blir for avhengig av å bruke slike ytre holdepunkter for å lese ordene riktig. En god leser skal også være i stand til å avkode ordene isolert, kun ved hjelp av ordenes indre holdepunkter (se nedenfor). Da har leseren kontroll over lesingen sin. Han eller hun kan raskt gå tilbake og sjekke egen avkoding og samtidig beherske nye og ukjente ord uten problemer. Å bruke ytre holdepunkter for å avkode ord er derfor bare en liten del av lesingen, støttet opp av et lett tilgjengelig tekstinhold og gode forståelsesstrategier.

Indre holdepunkter

Med indre holdepunkter menes alt som finnes inni ordet, nemlig bokstavene, plassert i en bestemt rekkefølge og etter bestemte mønstre. Å kunne avkode ord kun ved hjelp av ordenes bokstaver danner selve grunnmuren i god lesing. Dette er en ferdighet som utvikles over tid, etter et bestemt utviklingsforløp (se avsnittet om leseutvikling).

Logografisk avkoding

Med logografisk avkoding menes å gjenkjenne ord ved hjelp av ordets form. Ordet ses på som et bilde eller en logo. Det kan være ordets omriss og lengde som avgjør, men noen ganger også bokstavene i seg selv. Dette er en tidlig form for avkoding, og strategiene som brukes kalles gjerne *visuelle strategier* (det vil si ved hjelp av synet). Dette er en usikker måte å lese ord på fordi det er mange ord som ligner på hverandre (flaske, flakse). Mange blir for lange til at man kan huske hele ordet, korte ord kan ”snu seg”, og bokstaver kan bytte plass (sol, los, slo).

Fonologiske strategier

Et fonem er den minste språklyden i et ord som gjør at et ord skifter mening dersom det byttes ut med et annet (b-il / p-il). Det kan kjennes i måten vi uttaler ordene på når vi snakker langsomt og tydelig. I alfabetet har disse lydene fått en, to eller tre bokstaver (b, ng, skj). Dette kalles grafemer. Selve avkodingsutviklingen starter med at leseren forstår at bokstavene representerer språklyder i talen, og at de kan brukes til å skrive det vi sier med *barnestaving*.

Fonologisk avkoding oppstår når leseren oppdager at det er mulig å gå den andre veien, ved å uttale og trekke sammen lydene i et skrevet ord. Ordet ”bil” kan avkodes lyd for lyd “b–i–l”. Dette er en omstendelig og langsam måte å lese på fordi leseren sjekker hver eneste bokstavlyd nøye, kjenner

på lydene og til slutt finner det endelige ordet. Ved å danne en slik syntese av språklydene (fonemene) dannes en *lydpakke* som så kan brukes for å finne det ordentlige ordet. I starten kan det høres at et barn først sier lydrekkefølgen for deretter å si hele ordet på en naturlig måte. Da er meningen koblet på. Senere skjer dette raskere og mer innadvendt. Leseren har fått et verktøy til å lese alle nye ord nøye og etter hvert lære mer om ordenes indre struktur. Denne *lyderingsteknikken* kan senere suppleres med *stavelseslesing*, noe som er svært gunstig ved lesing og staving av lengre ord. Da er kjennskap til vokaler og diftonger nødvendig fordi vokalene bærer rytmen i de lange ordene (en vokal/diftong i hvert klapp når vi klapper stavelser).

Fonografemisk strategi

Når lesere bruker lyderingsteknikken, oppdager de ganske raskt at skrivemåten til et ord ikke alltid stemmer med den naturlige uttalen. Vi sier *åg*, men skriver *og*, og vi sier *jæi* og skriver *jeg*. Med fonografemisk strategi menes å *lydere* ut hele skrivemåten til ordene for deretter å sammenligne dette med uttalemåten. Begynnerlesere utvikler på denne måten gradvis stadig mer avansert grafemkunnskap der forholdet mellom språklyder og bokstaver er mer komplekst (skj-) og noen ganger også uregelrett (ki-, gi-). Når lesere bruker fonografemisk strategi, oppdager de også at samme bokstavkombinasjoner kommer igjen i flere ord etter vanlige mønstre, både der ord og skrivemåte stemmer overens (lydrette ord) og der ordene skrives annerledes enn slik de uttales (ikke-lydrette ord).

Analog strategi

Analog strategi innebærer å bruke tidligere erfaringer med ord når man skal lese et nytt ord. Strategien kan fint kombineres med fonografemisk avkodning. Når leseren skal lese et ukjent ord, kan flere deler av dette ordet ligne på deler i tidligere leste ord. På den måten kan lyderingsteknikken effektiviseres og gradvis erstattes av en raskere og mer umiddelbar gjenkjenning av orddeler og etter hvert hele ord. Dette kalles gjerne å utvikle statistisk kunnskap om ord. Arbeid med ortografiske ordfamilier kan være en videreføring av dette.

Ortografisk avkodning

Med ortografisk avkodning menes en hurtig og korrekt gjenkjenning av ord. Slik avkodning er et resultat og en videreføring av fonologiske strategier (ovenfor). Når en leser umiddelbart ser hva som står der, er lydstrukturen og alle detaljer om ordets ortografi en integrert del av dette.

Morfologiske strategier

Ortografisk avkodning kan styrkes ytterligere ved at leseren lærer om ordenes meningsbærende deler. Ord er satt sammen av flere deler som hver for seg tilfører ordet en bestemt meningsdel. Dette kalles morfemer. Ordet lastebilsjåfører inneholder fire morfemer : bil – sjåfør – laste – er, som forteller at det dreier seg om flere sjåfører som kjører lastebil. Slik kunnskap letter både avkodning og forståelse. Ord har også forstavelser og endelser som forteller om ordets mening. Uenig = u foran enig og betyr at noen ikke er enige. Sykling = -ing etter sykl- forteller at det dreier seg om å sykle. Godt = god inni godt forteller meg at det ikke dreier seg om at noen har gått noe sted, men at noe er godt å spise. Det er også en sterk regel som sier at et morfem aldri forandrer sin skrivemåte selv om lydene forandrer seg når de settes sammen med andre bokstaver. Ordet *krig* skrives med g til slutt selv om sluttlyden høres ut som k i krigsskip (morfemord).

I leseopplæringen er det viktig ikke bare å sørge for at elevene tilegner seg gode og funksjonelle avkodingsstrategier, men at disse også automatiseres og integreres med gode forståelsesprosesser. Staving utvikles gjennom en vekselvirkning med avkodingsinnlæringen, men krever i enda større grad fonologisk bevissthet og eksplisitt ordkunnskap.

Syntaktiske strategier

Ved lesing av sammenhengende tekster er det å se ordene i sammenheng med hverandre innenfor bestemte setningsstrukturer en forutsetning for leseflyt og god forståelse. Det er derfor ikke bare ordene som skal avkodes, men også tegnsetting og setningsdeler. Dette er avhengig av leserens grammatiske kompetanse.

LESEFORSTÅELSE

Når man skal se på selve leseforståelsen isolert fra avkodingen, kan man like gjerne også snakke om *lytteforståelse* fordi de samme strategiene gjelder enten man lytter eller leser. Det som skiller lytting fra lesing er at leseren ikke trenger å oppklare mulige feilleste ord eller setninger, dvs. mulige problemer med avkodingen er tatt vekk. Nedenfor kommer en beskrivelse av leseforståelsens *kvaliteter, strategier og nivåer*.

Leseforståelsens kvaliteter

Enhver tekst eller skriftlig kilde har både *eksplisitt og implisitt informasjon*. Med *eksplisitt informasjon* menes alt som er skrevet ut med rene ord eller på annen måte direkte vist i teksten eller kilden (eks. tabell), mens *implisitt informasjon* betyr den informasjon som følger med uten at det er skrevet eller vist direkte. Dette er informasjon som leseren må tolke eller slutte seg til selv gjennom tenkning og aktiv lesing. I tillegg til å forstå og fortolke en skrevet tekst eller kilde er det også forventet at en leser kritisk tar stilling til innholdet og noen ganger også til forfatterens intensjoner og bruk av virkemidler. Dette kalles gjerne *kritisk lesing*. Leseforståelsen består av tre jevnbyrdige aspekter som til sammen gir et godt leseutbytte, enten det er snakk om opplevelse, læring eller bruk av en tekst. Nedenfor kommer en kort skissering av hva disse består i og hva de krever av den som leser.

Direkte leseforståelse

Med direkte leseforståelse menes å forstå tekstens *språk, sjangre, virkemidler og strukturer*. Det kan derfor også beskrives som *språklig og strukturell tekstforståelse*. Dette er den delen av lesing som gjør at en leser kan hente ut relevant informasjon ved behov, enten denne finnes i en sammenhengende tekst, et kart, en tabell, en grafisk framstilling eller en multippel tekst. Det er ikke her nødvendig med en dypere forståelse av tekstens innhold. I skolen kan dette dreie seg om å finne relevante fakta uten at det nødvendigvis er snakk om en dypere involvering og forståelse, selv om det selvsagt er ønskelig. For effektivt å kunne finne fram til relevante fakta i enhver lesesituasjon er det viktig at leseren behersker fleksible leseprosesser som *grundig lesing, søkelesing og rask skumming*.

Fortolkende leseforståelse

Det som gir en tekst en dypere mening og som fører til gode leseopplevelser er leserens aktive fortolkning av tekstens innhold. Ved lesing av litteratur er dette en omfattende og avgjørende del av leseopplevelsen fordi forfattere også etterstreber en slik aktiv fortolkning. Forfattere bruker indirekte formuleringsmåter og *litterære virkemidler* for å vekke leserens fantasi og for å gi leseren

anledning til å danne seg sine personlige forestillinger av det som skjer. Dette er også et viktig aspekt ved lesing av artikler og fagtekster i skolen selv om forfattere her etterstreber å ha med all viktig informasjon og å være direkte forklarende. Det er imidlertid ikke mulig å skrive en fagtekst uten at en del implisitt informasjon må følge med. Dette vil være kunnskap og forståelse forfatteren regner med at aktuelle lesere har fra før, og som han derfor ikke trenger å skrive ut med rene ord.

For å kunne tolke eller slutte seg til den implisitte informasjonen i en tekst må leseren bruke sin livserfaring, sine kunnskaper, forestillinger og ideer. Dette kalles gjerne for å *lese mellom linjene*, og det man bygger på hos seg selv, er ofte beskrevet som *skjemaer*. Disse skjemaene kan være sammensatte og inneholde mange detaljer, ikke bare faktaopplysninger og kunnskapsstrukturer, men også bilder, farger, lukter, stemninger og følelser. Skjemaene er under konstant utvikling og endring etter hvert som vi gjør nye erfaringer, reflekterer og lærer nye ting. Våre forutsetninger for å tolke bestemte tekster forandrer seg derfor også hele tiden.

Når en leser tolker en tekst ved hjelp av skjemaer, vil det automatisk følge med stemninger og detaljer fra disse skjemaene som forfatteren kanskje ikke hadde tenkt på. Det gjør at leseren aktivt bygger ut en tekst med sine egne ting. I litteratur om lesing beskrives dette som *meddiktning*, *utdyping* eller *elaborering* av tekstinnhold. Det er snakk om et aktivt ”møte” mellom forfatter og leser. Når forfatter og leser har mange felles kunnskaper og kulturelle forankringer, vil leserens fortolkning ligge relativt nært det forfatteren har ønske om å formidle. I andre situasjoner kan det være helt forskjellig, noe som ofte kan være en utfordring i skolen.

Kritisk lesing

Med kritisk lesing menes at leseren i tillegg til aktivt å tolke hva en forfatter formidler, også tenker i gjennom sine egne meninger om innhold, intensjoner og noen ganger bruk av virkemidler. Dette betyr også at leseren skal være bevisst sin egen bruk av en aktuell tekst eller kilde og være kritisk til et utvalg av mulige kilder. I dag med mye bruk av Internett er dette en viktig del av leseopplæringen.

Forståelsesstrategier

På samme måte som leseren bruker aktive strategier for å avkode ord i en tekst, bruker også leseren aktive strategier for å hente ut informasjon, fortolke og bruke en tekst i bestemte situasjoner. Dette handler om ulike måter å bruke tankene på før, under og etter lesing, og noen ganger også om måter å notere og bearbeide stoffet på i etterkant. Selve leseprosessen kan deles inn i tre faser: *før*, *under* og *etter*. Det er mulig å dele forståelsesstrategiene inn i tre hovedgrupper som igjen kan deles inn i flere integrerte delprosesser eller strategier. Disse hovedgruppene består av strategier for *utdyping og kontroll*, *organisering og læring* og *hukommelse* når det er nødvendig.

Utdyping og kontroll

Utdyping og kontroll handler om flere tankemessige prosesser som gjør at leseren kan møte og fortolke tekstinnholdet på en aktiv måte før, under og etter lesing.

Forkunnskaper: Dette består i å tenke igjennom egne erfaringer og forkunnskaper som vil være relevante å tenke på under lesingen (aktivere relevante skjemaer).

Spørsmål: Både før og under lesing vil det å stille spørsmål til det som kommer i teksten gi fokus for tenkning og refleksjon under lesing. Noen ganger vil det å lage spørsmål ut fra teksten også bidra til en dypere forståelse av tekstens innhold.

Forutsigelser: Gjennom hele leseprosessen vil en leser ha tanker eller forventninger om hva som kommer videre i en setning, i et avsnitt eller i et kapittel. Dette skaper nysgjerrighet og gir både fokus og framdrift i lesingen. Det fører også til en viss grad av gjetninger i leseprosessen som selvsagt raskt kan korrigeres når det trengs, ved hjelp av gode avkodingsstrategier.

Oppklaringer: Når en leser aktiverer egne forkunnskaper, stiller spørsmål og gjør forutsigelser, vil det oppstå øyeblikk eller situasjoner der noe ikke helt stemmer i leserens tanker. Da er det nødvendig å gjøre oppklaringer. Dette kan være *å lese noe om igjen, lese litt mer tilbake i teksten, lese videre, stille nye spørsmål, tenke igjennom egne antakelser, oppsøke andre kilder osv.* Slike strategier fører til utvikling og læring hos den som leser.

Oppsummeringer: En aktiv leser vil være fokusert og legge merke til de viktige tingene som gir svar på spørsmål eller som oppsummerer tekstens hovedinnhold eller hovedbudskap. Slik oppsummering kan foregå underveis i lesingen, men også etter at lesingen er gjennomført.

Visualiseringer: Når en leser gjensker innholdet gjennom visualiseringer og indre forestillinger, er dette former for organisering av tekstinnhold. Tekstens ulike komponenter settes inn i nye sammenhenger og danner meningsfylte helheter for leseren.

Organisering og læring

I faglig lesing handler organisering også om å ordne tekstinnholdet på hensiktsmessige måter i forhold til læringsmål, problemstilling og fagets egenart. Dette kan være å ordne stoffet i nivåer, kategorier, sekvenser eller på andre måter. Kjente metoder er *tankekart, kolonner, rammer* eller ulike *problemløsningsnotater*. Hensikten er å visualisere hvordan de ulike fagkomponentene danner bestemte strukturer. I faglig læring beskrives dette ofte som å bruke ulike læringsstrategier eller studieteknikker. Det å notere *nøkkelord* og skrive *tekstsammendrag* er organiseringsstrategier som bygger på forståelse av hvordan fagstoff kan ordnes i hovedmomenter og nivåer, og hvordan tekstforfatter kan tydeliggjøre sin nivåorganisering av stoffet.

Hukommelse

Noen ganger vil det dreie seg om å huske noe utenat, aller helst med forståelse i bunn, men pugg er ikke til å unngå noen ganger. Da kan det være lurt å ha noen visuelle holdepunkter (bilder), forkortinger, oppramsinger med mening eller andre måter å innarbeide fakta på.

Leseforståelsens nivåer

Noen ganger brukes begrepet nivåer om leseforståelse. Med dette menes tekstens *vanskegrad, språk, struktur og innhold*. I skolen kan også ulike lese- eller arbeidsoppgaver nivågraderes etter kompleksitet og vanskegrad, noe som vil øke med alder og årstrinn i skolen. I beskrivelser av PISA-undersøkelsene påpekes det at elever, uansett alder, tekst- og oppgavenivå, skal ha utfordringer som styrker direkte, fortolkende og kritisk leseforståelse. De skal også få opplæring i nødvendige strategier slik disse er skissert ovenfor. Strategiene bør innarbeides tidlig for de yngste elevene og i

forhold til enkle tekster, for deretter brukes og videreutvikles i forhold til stadig mer utfordrende tekster og leseoppgaver. Det er hele tiden snakk om *kvalitet, strategibruk, tekst- og oppgavenivå*.

LESEFLYT

Leseflyt kan høres gjennom høytlesing ved godt tonefall og naturlige pauser ved punktum og komma. Det er et resultat av sikre og automatiserte avkodingsstrategier, ordforståelse og gode forståelsesstrategier. Siden en elev utvikler sine leseferdigheter gjennom hele skoletiden, vil arbeid med leseflyt og god lesing være avhengig av at eleven har tekster som er innenfor elevens mestringsnivå i lesing. Med det menes at over 90 % av ordene er lette å avkode og forstå, og at tekstens innhold gir mening for eleven.

Referanser:

Leseplan fra Løten kommune, teoridel av Vigdis Refsahl, Bredtvet kompetansesenter (2009)

Stavanger lesesenters veiledningshefte *Lesing* (2008)

Språk- og leseveiledning av Jørgen Frost (2009)

GODE LESELÆRERE

Gode leselærere har først og fremst tro på at alle elever kan lære å bli flinkere til å lese, og de vet at elever på samme trinn kan være på svært forskjellig nivå. Derfor fokuserer de på den enkelte elevs forutsetninger, interesser og forkunnskaper.

Gode leselærere vet hvilke strategier gode lesere bruker, og hvordan de skal hjelpe alle med å bli strategiske lesere.

Gode leselærere er klar over at det er viktig å motivere elevene.

Gode leselærere passer på at elevene har tilgang til et bredt utvalg av tekster i ulike sjangre, ikke bare for at de skal kunne velge og vrake, men like mye fordi det er viktig å bruke mange forskjellige tekster når en skal lære seg gode lesestrategier.

Gode leselærere har god tekstkompetanse, spesielt innen fag de underviser i.

Gode leselærere utnytter ulike læringssituasjoner til å arbeide med lesestrategier, for når elevene likevel skal lese, vil dette arbeidet både styrke forståelsen og gjøre dem til bedre og mer strategiske lesere.

Gode leselærere har tro på at vurdering kan gi viktig informasjon både til læreren og til elevene. De vurderer elevene på mange ulike måter og for forskjellige formål. De legger særlig vekt på å vurdere elevene underveis i læringsprosessen slik at både lærere og elev til enhver tid vet hva som er elevens sterke og svake sider.

Fra boka *Lesedidaktikk – etter den første leseopplæringen* av Astrid Roe (2008)

KNYTTNEVEPRØVEN

Velg en bok.

Les på en av sidene i boka.

Bøy en finger:

- a) når et ord er vanskelig å lese
- b) når et ord er vanskelig å forstå

Har du bøyd hele hånda før siden er lest ferdig,
kan du:

- a) prøve en side til
- b) finne ei lettere bok
- c) si fra til læreren din

GOD BOK!

LESEHUSKELISTE

Før, imens, etter: lese, forstå, huske og lære

<p>Før:</p> <p>Hva handler teksten om? Hva vet jeg om det fra før? Hvordan er teksten bygget opp? Hvorfor skal jeg lese? Hva kan jeg ”spørre” teksten om? Hva tror jeg kommer i teksten? Kan jeg bruke et skjema?</p>	<p>Lese overskrift Skrive det ned</p> <p>Bla i boka Få oversikt, finne noe, lære</p> <p>Lage spørsmål Ha en forventning Skrive inn det jeg vet</p>
<p>Imens:</p> <p>Hva er viktig å legge merke til? Forstår jeg det jeg leser? Passer jeg på å lese riktig? Undersøker jeg når noe er uklart? Skriver jeg opp nye ord? Noterer jeg noe undervegs? Kan jeg skrive inn i skjema etter hvert?</p>	<p>Få med hovedinnholdet Ord, setninger og mening</p> <p>Lese om igjen, lese nøye Slå opp, spørre</p> <p>Lage en liste Stikkord, punkter</p>
<p>Etter:</p> <p>Kan jeg lage et sammendrag av teksten? Kan jeg skrive inn i skjemaet? Hjelper skjemaet meg til å forstå og huske? Hva har jeg fått svar på? Hva har jeg lært? Kan jeg lage spørsmål til andre?</p>	<p>Skrive</p> <p>Skrive</p> <p>Tenke Sjekke med spørsmålene Tenke og skrive Være ”lærer”</p>

HVILKEN LÆRINGSSTRATEGI?

FØR DU LESER:

BISON-overblikk

VØL-skjema (VØ)

MENS DU LESER:

Nøkkelord

Tankekart

Sam-skjema/Venndiagram

ETTER AT DU HAR LEST:

Læresamtale

Sammendrag

Fyll ut L-ruta på VØL-skjemaet

BISONOVERBLIKK

BISON-overblikk kan hjelpe deg med å:

- Finne ut hva teksten handler om før du leser.
- Huske det du vet fra før.
- Finne viktige fakta i teksten.
- Lese viktige ord og begreper flere ganger.
- Repetere stoffet raskt etter at du har lest.

B – Bilder og bildetekster

Studer alle bilder og illustrasjoner, også tabeller og skjemaer.

Husk å lese bildetekstene også.

I – Innledning

Les innledningen til teksten. Innledningen er det første avsnittet i teksten. Der pleier forfatteren å skrive noe om hva hele teksten handler om.

S – Siste avsnitt

Les siste avsnitt i teksten. Der skriver forfatteren ofte et lite minisammendrag.

O – Overskrifter

Les alle overskrifter i den teksten du skal lese. En lang tekst er ofte delt opp i mindre deler, hver med sin overskrift.

N – NB-ord – Ord som skiller seg ut

Les alle NB-ordene i teksten. NB er forkortelsen for "notabene" og betyr "legg merke til". NB-ord er ord som skiller seg ut. Forfattere merker ofte ord som de vil at leseren skal legge spesielt merke til. Ordene kan merkes på forskjellige måter:

- *Kursiv*: Bokstavene blir *skrå*.
- Understreking: Ordene får en strek under seg.
- **Fete typer**: Ordene er skrevet med tykke, **fete** bokstaver.
- **STORE BOKSTAVER**: Av og til er viktige ord skrevet med **STORE BOKSTAVER**.

VØL-SKJEMA

VØL-skjema kan hjelpe læreren til å skape rom for assimilasjon, hente fram ”knagger”/skjemaer som eleven kan knytte kunnskap til. Aktivisering og organisering av forkunnskaper er sentralt i alle læringsformer. VØL-skjema er i første rekke ment som et verktøy som læreren bruker i modellering sammen med elevene i forkant og etter gjennomgang av nytt stoff. Det å tilegne seg en ny strategi tar lang tid. Læreren må bruke det sammen med elevene i lang tid før elevene kan bruke det på egen hånd.

Før du begynner å lese, fyller du ut V-ruta og Ø-ruta i VØL-skjemaet. Etter at du har lest teksten, fyller du ut L-ruta.

VET (tror jeg vet)	ØNSKER Å VITE	LÆRT
<p>Her skriver du litt om hva du vet om temaet fra før.</p> <p>Dette skriver du FØR du begynner å lese teksten.</p>	<p>Her kan du skrive litt om hva du lurer på og ønsker å vite mer om. Dette skriver du FØR du begynner å lese teksten.</p>	<p>Her skriver du litt om hva du har lært av teksten. Dette skriver du ETTER at du har lest teksten.</p>

VØL-SKJEMA

Vet (tror jeg vet)	Ønsker å vite	Lært

NØKKEWORD

Slik skriver du nøkkelord:

- Finn de aller viktigste ordene i teksten.
- Ikke ta med for mange ord!
- Skriv nøkkelordene under hverandre.

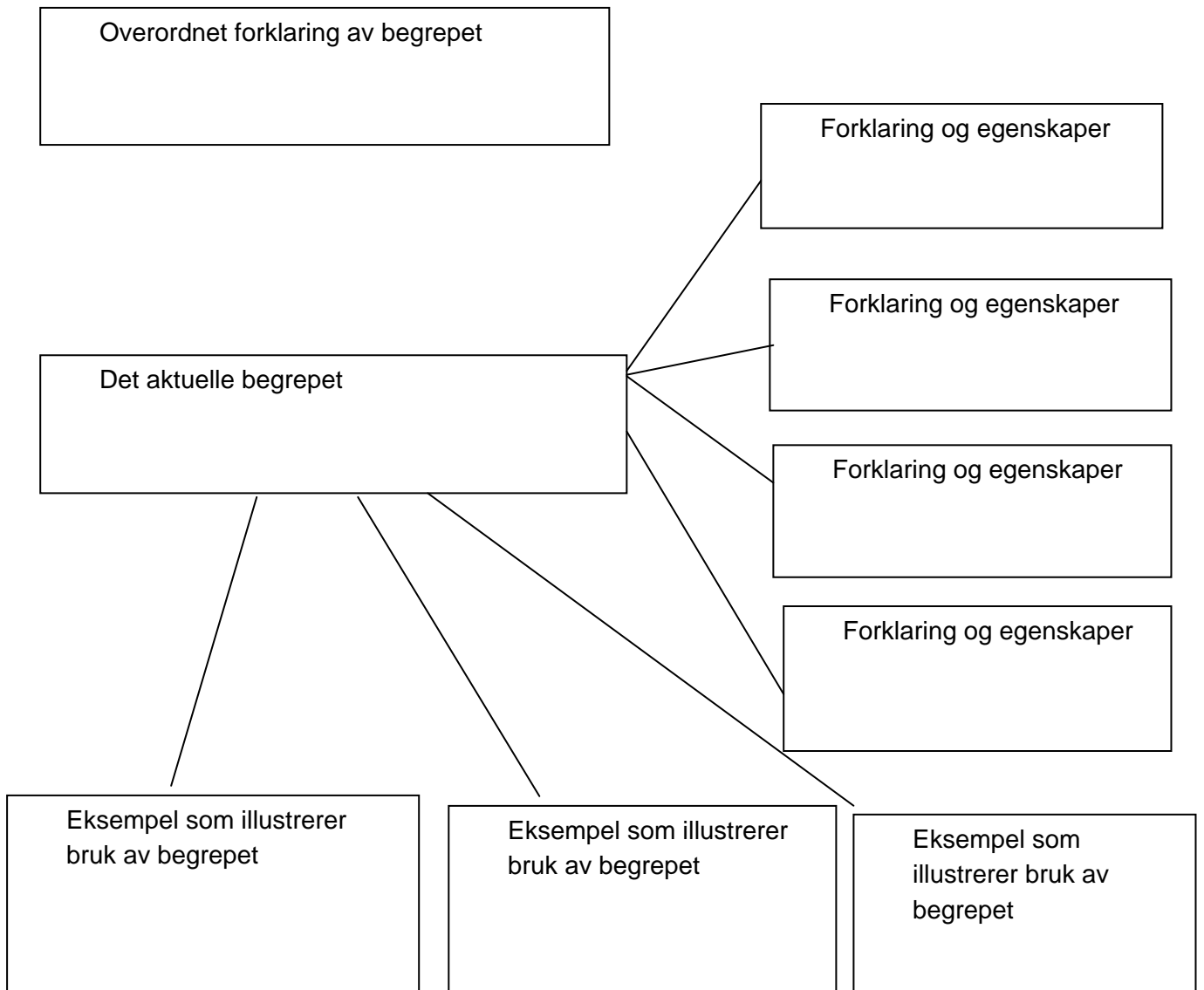
TANKEKART

Et tankekart er et kart over ord som henger sammen.

Slik lager du et tankekart:

1. Bruk helst et stort ark uten linjer, og legg arket med langsiden mot deg.
2. Skriv hovedordet i en firkant midt på arket. Lag en liten tegning også. Hovedordet forteller hva det handler om. Hvis du for eksempel skal skrive en tekst om aper, skal aper stå som hovedord midt på arket.
3. Finn ord som henger sammen med hovedordet. Bruk ord som er tydelige og viktige. Skriv dem i sirkler rundt hovedordet. Lag streker eller "veier" ut fra hovedordet til sirklene.
4. Ut fra sirklene kan du lage nye streker til nye ord. Det skal gå streker mellom alle ord som henger sammen.
5. Lag små strektegninger der det passer. Da får hjernen både bilder og bokstaver å jobbe med.

BEGREPSKART/STYRKENOTAT

SAM-SKJEMA/VENNDIAGRAM

Slik bruker du Sam-skjema/venndiagram til å sammenligne:

1. Hva skal du sammenligne? Sett ord på det, for eksempel hund og katt.
2. Skriv det ene ordet som overskrift på det ene elefantøret. Det andre ordet skriver du på det andre øret.
3. Det som er likt, skriver du på elefanthodet, under overskriften LIKT. Bruk korte nøkkelord.
4. Det som er ulikt, skriver du på hvert øre, der det hører hjemme. Bruk korte nøkkelord.

Du kan også bruke to store sirkler som går i hverandre, der du i området som er felles for begge sirklene, skriver det som er likt.

SAM-SKJEMA
JEG SAMMENLIGNER

LIKT

• _____

• _____

• _____

• _____

• _____

Kilde: Zeppelin lærerveiledning 7, kopiark 12

LÆRESAMTALE

Før læresamtalen:

- Les teksten. Skriv gjerne nøkkelord eller lag tankekart mens du leser.
- Forbered deg på de fire rundene i læresamtalen.

Selve læresamtalen:

- Gå sammen to og to.
- Snakk etter tur. Begge må si noe i hver runde.
- Samtalen har fire runder. I hver runde skal begge si en setning eller stille et spørsmål som begynner med bestemte startord.
 1. runde – Startord: Jeg har lært at ...
 2. runde – Startord: Jeg mener den viktigste setningen er ...
 3. runde – Startord: Mitt faktaspørsmål er ...
 4. runde – Startord: Jeg lurer på ...
- I 3. og 4. runde skal den andre prøve å svare på spørsmålene.

SAMMENDRAG

Et sammendrag er det samme som en oppsummering. Når vi lager et sammendrag av en tekst, ”koker” vi den inn. Alt det unødvendige skal bort. Sammendraget blir lite og konsentrert. Et godt sammendrag forteller det viktigste i teksten – med få ord.

1. Ta et BISON-overblikk over teksten.
2. Nærles hele teksten.
3. Skriv nøkkelord til hvert avsnitt.
4. Bruk nøkkelordene og skriv en setning for hvert avsnitt. Bruk dine egne ord!

TO-KOLONNE NOTAT

Nøkkelord: (navn, tall, uttrykk, emne, årstall...)	Forklaringer/definisjoner med egne ord:

VEILEDET LESING

Veiledet lesing er en del av et helhetlig språkopplæringsprogram. Metoden er utviklet på New Zealand og har nå spredt seg til store deler av verden.

Det statlige forlaget Learning Media i New Zealand beskriver veiledet lesing på denne måten: “In any literacy programme, guided reading has a central role in leading students toward independence in reading.”

I veiledet lesing deles elevene i små grupper ut fra interesser og kompetanse. Gruppene jobber med tekster som passer til det nivået de befinner seg på, og det er viktig at læreren velger tekster av riktig vanskegrad. Alle elevene i samme gruppe har samme tekst. Hver elev har et eksemplar av teksten. Læreren leder arbeidet og veileder elevene gjennom tekstene.

Det varierer hvor lenge gruppearbeidet varer per gang og hvor ofte man har det. Generelt er det slik at man gjerne har veiledet lesing flere ganger per uke for de elevene som har størst behov.

REPETERT LESING

Hensikten med repetert lesing er å skape bedre leseflyt og automatisere avkodingen. Leseren kan dermed fokusere på å forstå teksten. Barn som leser tekst raskt og uanstrengt, har som regel god forståelse for hva de har lest. Barn som leser tekst langsomt, nølende og anstrengt, strever vanligvis med forståelsen.

For å ha nytte av repetert lesing må eleven ha nådd et visst stadium i leseprosessen. Han må se sammenhengen mellom fonem og grafem og ha lært seg å trekke sammen bokstavlyder til ord.

Forskning viser at leseflyt i svært stor grad er bestemt av ordavkodingsferdighet, evnen til effektiv lesing av enkeltord. Repetert lesing omfatter trening med sammenhengende tekst og repetert lesing av høyfrekvente ord, bokstaver og ortografiske enheter. I arbeidet kan eleven gjerne føre statistikk slik at framgangen kan leses av i skjemaform også. Mange elever opplever dette som motiverende.

I overkant av 100 ord utgjør 50 % av alle ord som barn leser. De 500 mest høyfrekvente ordene utgjør 60 % av all tekst i en avis. Det er viktig at barnet har representert flest mulig høyfrekvente ord som ortografiske koder og kan identifisere dem så raskt som mulig.

(Kilde: *Å bedre barns leseflyt* av Jan Erik Klinkenberg, Aschehoug forlag, 2005)

LESESIRKEL

Hentet fra *Bok i bruk* for 5.–7. trinn og ungdomstrinnet. Heftet er utarbeidet ved Lesesenteret i Stavanger.

Lesing med rollekort:

Dette er en god hjelp til å få til strukturerte gruppesamtaler om lest stoff i lesesirkler. Lesesirkelen organiseres ved å gi elevene klare oppgaver både mens de leser og under samtalen de gjennomfører i etterkant. Oppgavene kan gis muntlig, skrives på tavla eller på egne rollekort.

For å lese mer om denne arbeidsformen se *Bok i bruk* side 26–41.

For å laste ned rollekort: www.lesesenteret.no

HENVISNINGER I PLANEN

LITTERATUR

Allard/Rudquist/Sundblad. 2006. *Den nye LUS boken – En bok om leseutvikling*. Cappelen Akademisk Forlag

Frost, Jørgen. 2008. *Lesep praksis – på teoretisk grunnlag*. Oslo. Cappelen Akademisk Forlag

Frost, Jørgen. 2008. *Prinsipper for god leseopplæring – Innføring i den første lese- og skriveopplæringen*. Oslo. Cappelen Akademisk Forlag

Frost, Jørgen (red). 2009. *Språk- og leseveiledning – i teori og praksis*. Cappelen Damm

Klinkenberg, Jan Erik. 2008. *Å bedre barns leseflyt – 27 varianter av repetert lesing*. Aschehoug

Leseplan fra Løten kommune. 2009. Teoridel skrevet av Vigdis Refsahl, Bredtvet kompetansesenter

Leseplan fra Hamar kommune. 2010

Lesesenteret i Stavanger. Hefter fra kassetten *Lesing er, Bok i bruk 5.–7. trinn*

Nordahl, Thomas. 2009. *Hjem og skole – Hvordan skape et bedre samarbeid?* Universitetsforlaget

Roe, Astrid. 2008. *Lesedidaktikk – etter den første leseopplæringen*. Universitetsforlaget

MATERIELL

Arbeid med ord læremidler A/S. *Repetert lesing 1–3 og 4–6*.

Cappelen Damm. 2007. *Damms leseunivers*.

Frost/Lønnegaard. 1996. *Språkleker*. Universitetsforlaget

Lyster/Tingleff. 2003. *Språkverksted*. Damm

Gaynor m/flere. 2003. *Simsalabim – vi leser!* Veiledet lesing. Cappelen Damm

FORSLAG: ÅRSPLAN FOR KARTLEGGING

	September	Oktober	Februar	Mars	April	Mai
1. trinn		*LUS KTI-test	*LUS		Evt. KTI-test	*LUS *KP-lesing IL-basis
2. trinn	OL64 MiniSL 1 IL-basis	*LUS	*LUS			*LUS *KP-lesing
3. trinn	OL120 MiniSL 2	*LUS SL 60	*LUS Carlsten/Arbeid med ord			*LUS *KP-lesing
4. trinn		*LUS Carlsten/Arbeid med ord SL 40	*LUS Carlsten/Arbeid med ord			*LUS
5. trinn	*NP-lesing	*LUS Rådgiveren/Kartleggere	*LUS Carlsten/Arbeid med ord			*LUS
6. trinn		*LUS Carlsten/Arbeid med ord Rådgiveren/Kartleggeren	*LUS Carlsten/Arbeid med ord			*LUS
7. trinn		*LUS Carlsten/Arbeid med ord Rådgiveren/Kartleggeren	*LUS Carlsten/Arbeid med ord			*LUS
8. trinn	*NP - lesing	*LUS Rådgiveren/Kartleggeren	*LUS	Carlsten		*LUS
9. trinn	*NP - lesing	*LUS Rådgiveren/Kartleggeren	*LUS	Carlsten		*LUS
10. trinn		*LUS Carlsten Rådgiveren/Kartleggeren	*LUS	Carlsten		*LUS

*Obligatorisk **KP = kartleggingsprøver (nasjonale)**
Rådgiveren/Kartleggeren: digitalt verktøy

NP = nasjonale prøver

KTI= Kontrollert Tegne lakttagelse